

Skice iz života žitelja bilogorskog kraja kroz usmenu predaju (Donji Maslarac, Zrinski Topolovac)

Papoči, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:929109>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Katarina Papoči

SKICE IZ ŽIVOTA ŽITELJA BILOGORSKOG KRAJA KROZ USMENU PREDAJU

(Donji Maslarac, Zrinski Topolovac)

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Katarina Papoči

Matični broj: 0009064926

SKICE IZ ŽIVOTA ŽITELJA BILOGORSKOG KRAJA KROZ USMENU PREDAJU

(Donji Maslarac, Zrinski Topolovac)

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Povijest/Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Maja Ćutić Gorup, docent

Rijeka, 29. lipnja 2017.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Department of History

Katarina Papoči

**STORIES FROM THE LIVES OF INHABITANTS OF BILOGORA REGION
THROUGH ORAL TRANSMISSION
(Donji Maslarac, Zrinski Topolovac)**

GRADUATE THESIS

Graduate study programme: History and Croatian Language and Literature

Mentor: dr. sc. Maja Ćutić Gorup, docent

Rijeka, 29 of July

SAŽETAK

Starijim ljudima će na spomen minulih vremena zaiskriti u očima i tim istim sjajem će rado osvjetljavati predvorja svojih uspomena i ulaziti u dvore sjećanja na te dane. Sjećat će se svojeg djetinjstva, igre s prijateljima, školskih anegdota, radnih obaveza, bakinih molitvi i djedovih savjeta, a neće se sjećati koji je dan bio jučer ili što su radili prekjučer. Ima nešto u tim nitima koje su istkale njihove živote. Niti znoja, umornih vjeđa i teškog hoda, ali i niti raspjevanih srdaca i plesna koraka. Terenskim radom i usmenom predajom kazivača, uz pomoć etnološke i folklorističke literature, istkan je ovaj mali dnevnik prožet svakodnevicom malog seoskog čovjeka velikog srca. Svakodnevicom navika, rada, vjerovanja, običaja, odmora. Puno je rečeno, a još više je ostalo neizrečeno i zabilježeno samo u srcima kazivača. Žitelji su oni bilogorskog kraja, rođeni u Zrinskom Topolovcu i Donjem Maslarcu. U sjećanjima im žive uspomene od četrdesetih, a nešto više od pedesetih godina dvadesetog stoljeća pa sve do današnjih dana. Rad je, ipak, omeđen drugom polovicom prošloga stoljeća. Nastavlja se na moj završni rad pod nazivom *Običaji bilogorskog kraja kroz usmenu predaju*. Običaji su dio životnog ciklusa i ljudske svakodnevice. Također, običaj je jedan od temeljnih pojmova starije hrvatske etnografije. Nekoliko je različitih klasifikacija običaja u hrvatskoj etnologiji, a preteže podjela na tri glavne skupine: životni ili obiteljski, godišnji ili kalendarski te radni ili gospodarski običaji. To su tradicijom ustaljeni načini ponašanja s normativnim, ceremonijalnim i simboličkim značajkama; svojstveni određenoj društvenoj zajednici, promjenjivi s vremenom i lokalno varijabilni.¹ Rad je, prema tome, podijeljen na tri navedene klasifikacije, koje se granaju na popis i opis godišnjih blagdana, poljoprivrednih poslova i obilježja životnog ciklusa čovjeka te na druge važne elemente života zajednice, kao što je izgled imanja i njegov inventar, odijevanje, prehrana, briga za selo, vjerovanja, ali i dokolica u vidu igara, plesova, zabava, zagonetki, nadimaka, različitih proslava, druženja i šala. Sve su to skice od kojih mogu nastati umjetnička djela; likovna ili književna. Baš kao što je svaki život sa svim svojim posebnostima, uspomenama i doživljajima jedno umjetničko djelo vrijedno istraživanja, pamćenja i čuvanja.

Ključne riječi: bilogorski kraj, običaj, godišnji ili kalendarski običaji, radni ili gospodarski običaji, životni ili obiteljski običaji, skice, usmena predaja, svakodnevni život, život zajednice

¹ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016., str. 16

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Obrazloženje teme	1
1.2. Metodologija rada.....	2
2. RAZRADA.....	4
2.1. O bilogorskom kraju.....	4
2.2. Godišnji ili kalendarski običaji.....	5
2.2.1. Od Nove godine do Sveta tri kralja.....	6
2.2.2. <i>Fašenjek</i>	6
2.2.3. Od korizme do Uskrsa	8
2.2.4. Od <i>Đurđeva</i> preko <i>rujanskih kramova</i> do <i>Katalenja</i>	10
2.2.5. Prosinac – blagdan do blagdana.....	10
2.2.5.1. <i>Nikolje</i>	11
2.2.5.2. Sv. Lucija.....	11
2.2.5.3. O Božiću.....	11
2.3. Radni ili gospodarski običaji (poljoprivredni poslovi).....	14
2.3.1. Sjetva	14
2.3.2. Žetva	15
2.3.3. Košnja.....	16
2.3.4. Sadnja i branje kukuruza.....	16
2.3.5. <i>Gorice</i>	16
2.3.6. Priprema ogrjeva.....	17
2.3.7. Uzajamno pomaganje.....	17
2.4. Životni ili obiteljski običaji	18
2.4.1. Rođenje	18
2.4.2. Djetinjstvo.....	19
2.4.3. Mladost	20
2.4.4. <i>Svati</i>	21
2.4.5. Smrt.....	25
2.5. Život zajednice	26
2.5.1. Izgled imanja.....	26
2.5.2. Odijevanje.....	26

2.5.3. Kućni inventar.....	27
2.5.4. Prehrana	28
2.5.5. Briga za selo.....	29
2.5.6. Promjene nakon Drugog svjetskog rata	29
2.5.7. Igre.....	30
2.5.8. Ples.....	31
2.5.9. <i>Kramovi</i>	32
2.5.10. <i>Čejanje perja</i>	32
2.5.11. Vjerovanja.....	33
2.5.12. Poslovice, izreke, zagonetke, nadimci	34
3. ZAKLJUČAK	36
4. POPIS LITERATURE	37
5. POPIS IZVORA	39
6. PRILOZI.....	40

1. UVOD

1.1. Obrazloženje teme

Čovjekov život se tka pomoću svakodnevnih trenutaka, doživljaja, uspomena, rada, običaja. Oni se mijenjaju pod utjecajem različitih procesa. Posljednjih pola stoljeća je narodna kultura doživjela velike promjene. Razlozi tome su industrijalizacija i urbanizacija.² Današnja se Hrvatska nastoji dokazati kao ravnopravna članica europske zajednice naroda i kultura, no upitno je kako u tome nastojanju sačuvati identitet i kulturnu osebnost, ne raskinuti vezu s tradicijom, očuvati baštinu.³ Mnoge pojave tradicijske kulture, posebice tradicijska umijeća, zanati i običaji, danas žive novim životom u sklopu kulturnog turizma.⁴

Sve navedeno je bilo dio svakodnevnog života ljudi na selu. Danas je prisutno u njihovim sjećanjima, uspomenama i na fotografijama. Velika mi je želja i čast oživjeti uspomene, razgovorom doprijeti do sjećanja žitelja rodnog mi bilogorskog kraja, prenijeti ih na papir i na taj način sačuvati djelić svakodnevice njihovog djetinjstva, mladosti i zrele dobi. S najstarijom živućom generacijom sam to učinila za potrebe završnog rada pod naslovom *Običaji bilogorskog kraja kroz usmenu predaju*.⁵ Ispod prašnjavih ladica sjećanja sačuvano je blago. Kazivači rođeni 1925., 1926. i 1936. s posebnim su oduševljenjem i zanosom razmišljali o običajima koje su gajili i prenosili na mlađe naraštaje. Običaji su samo jedan segment svakodnevnog života ovih ljudi. Kako su provodili svoje vrijeme, kako im je izgledao radni dan, što su jeli, čime su se bavili, kako su provodili svoje slobodno vrijeme, a kako duge zimske večeri, u što su vjerovali, od čega su živjeli i za što se trudili; sve su pitanja na koja će ovaj rad dati odgovor.

² RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja: *Knjiga o Božiću: etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 9

³ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 12

⁴ Isto, str. 15

⁵ PAPOČI, Katarina: *Običaji bilogorskog kraja kroz usmenu predaju*, završni rad, 2015.

1.2. Metodologija rada

Rad je nastao na temelju etnološke i folklorističke literature te istraživanja nastalog na temelju usmene predaje. Usmena povijest je bilježenje i analiza usmenih iskaza o prošlosti.⁶ Usto, plodan je i priznat izvor povijesnih dokaza.⁷ Pričanje iz života je, k tome, specifičan usmenoknjiževni pripovjedni oblik koji je okupio veći dio uopćenih strukturnih obilježja pripovjednoga u usmenoknjiževnom diskursu, a ostvaruje se u različitim pričama o svakodnevnim situacijama te nema drugo značenje, osim pričanja iz vlastitog zadovoljstva.⁸

Iz zadovoljstva su pričali i kazivači za potrebe ovog rada. Radi se o ljudima rođenim tridesetih, četrdesetih i pedesetih godina dvadesetog stoljeća pa se njihova prva sjećanja odnose na četrdesete i pedesete godine prošloga stoljeća pa sve do današnjih dana. Kazivač Stjepan Magulec je rođen 1936. godine i cijeli svoj život je proveo na Turskom Bregu, zaselku Zrinskog Topolovca. U Šostaričkom Selu i na Brezovcu, također zaselcima Zrinskog Topolovca su rođeni Marijan Turčić (1949.) i Tomo Basilj (1952.). Marijan Turčić je cijeli život vezan za rodno mjesto, dok je Tomo Basilj bio u mjestu do svojeg polaska u srednju školu, kad je preselio u Zagreb i u rodno selo se više nije vratio. Viktor Papoči, rođen 1940. u Donjem Maslarcu i Đurđica Papoči (rođ. Krnjak) rođena 1947. u istom mjestu, vezani su za rodno selo od rođenja, osim nekoliko godina izbjivanja, kad su zbog neimaštine radili u Njemačkoj. Posebna je čar razgovorom o minulim danima vratiti čovjeka u doba koje mu je bilo drago i za koje ga vežu lijepe uspomene, premda je bilo i teških trenutaka.

Sredina prošloga stoljeća je bila vrijeme burnih društvenih događanja i ostavila je traga u životu žitelja bilogorskog kraja, kao i mnogih drugih. Vladalo je izrazito siromaštvo, nedostajalo je muške radne snage i nastojalo se osigurati голу egzistenciju. Nakon Drugoga svjetskog rata revolucionarnost novoga poretka se očitovala u razaranju dotadašnjega sustava vrijednosti. Kolektivizacija sela prema sovjetskom uzoru nije uspjela.⁹ Obezvrijeđeno je i marginalizirano seljaštvo, njegova kultura i običaji.¹⁰ No, oni žive i danas preko ljudi koji žive povezani s tradicijom svojega kraja. Oni su, stoga, dobri kazivači, jer su sve segmente

⁶ STRADLING, Robert: *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Srednja Europa, Zagreb, 2003., str. 213

⁷ Isto, str. 211

⁸ BOTICA, Stipe: *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 461

⁹ VITEZ, Zorica: *Hrvatske žetvene tradicije dvadesetog stoljeća*, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2002., stranice u knjizi nisu označene

¹⁰ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 9

tradicijske kulture primili, usvojili, srasli s njom i umiju je iskazati. Tradicija im je veza s precima, sa svojom zemljom na kojoj su rođeni.¹¹

¹¹ BOTICA, Stipe: *Lijepa naša baština: književno antropološke teme*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 114

2. RAZRADA

2.1. O bilogorskom kraju

Bilogorski kraj je dobio ime po istoimenoj planini Bilogori.¹² Nju predstavlja dugi niz pitomih brežuljaka koji se protežu od Koprivnice do Virovitice.¹³ Ovaj, nekada graničarski kraj, koji nastanjuju Hrvati i Srbi, nema svoj ustaljeni geografski i etnografski naziv pa su mu dijelovi često pripisivani susjedima: na sjeveru Podravini, na jugu Posavini i Moslavini, na zapadu Kalniku, a na istoku Slavoniji.¹⁴ Bilogorski kraj se, dakle, nalazi u sjeverozapadnoj Hrvatskoj s Bjelovarom kao svojim prirodnim centrom.¹⁵

Razlike postoje na temelju jezika i običaja. Dio stanovništva na južnim obroncima Bilogore govori štokavskim narječjem, a drugi veliki dio kajkavskim.¹⁶ Posljedica je to naseljavanja štokavaca iz istočne Slavonije, Bosne i Like na djelomično ispražnjena područja nakon povlačenja Osmanlija u 17. stoljeću. Osim štokavaca, doselili su kajkavci iz Zagorja i Podravine. Sa sobom su donijeli nove etnografske i mitološke pojedinosti, koje su u susretu s istima u novoj sredini poprimile nove osobine.¹⁷ Osim toga, stanovništvo se ženidbama i seobama izmiješalo toliko da jezično i nema posve čistih sela¹⁸, a isti je slučaj i s običajima.¹⁹ O običajima i svakodnevnom životu žitelja bilogorskog kraja će biti više riječi u nastavku. Na spomen običaja, svaka osoba ima više ili manje razrađenu predodžbu o njegovu sadržaju, ali ga je teško definirati pa su brojne definicije često apstraktne. Običaji su jedan od glavnih predmeta etnoloških istraživanja u nas i u drugim zemljama, jer su dio društvenoga života ljudskih skupina. Andreas C. Bimmer, njemački etnolog, za običaj kaže da to nije poželjna radnja niti radnja koja se spontano odvija, već traži određenu pravilnost i ponavljanje, skupinu koja ga izvodi i za koju ta radnja ima značenje. K tome, smatra da običaj zahtijeva da je tijekom radnje obilježen početkom i krajem, a da je formalni i znakovni jezik poznat skupini koja ga provodi. Walter Hartinger, također njemački etnolog, običaj smatra ponašanjem vezanim za skupinu ljudi, koje je očuvano tradicijom i podržano normom, a koje pomoću forme izražava nešto unutarnje na slikovit način i uvijek je u funkcionalnoj vezi s vremenom i okruženjem u

¹² IVANČAN, Ivan, LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Narodni plesovi Hrvatske 3*, Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1969., str. 5

¹³ LOVRENČEVIĆ, Zvonko: *Bilogorci u poslovcama*, JAZU, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1971., str. 491

¹⁴ IVANČAN, Ivan, LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Narodni plesovi Hrvatske 3*, nav. dj., str. 5

¹⁵ Isto, str. 71

¹⁶ Isto, str. 5

¹⁷ Isto, str. 71

¹⁸ LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Folklorna glazba Bilogore*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2012., str. 93

¹⁹ Isto, str. 94

kojima se izvodi.²⁰ Dunja Rihtman Auguštin daje definiciju običaja kao dijela identiteta svakoga pojedinca: „Svaki običaj s lokalnom ili regionalnom tradicijom, koji bilo koja zajednica ili sloj hrvatskoga puka njeguje, hrvatski je narodni običaj, a u isto vrijeme svjedok naše europske pripadnosti.²¹ Svaki se pojedinac u našim sredinama sjeća Božića svoga djetinjstva: to sjećanje traje zauvijek kao sastavnica osobnoga identiteta.“²²

Država i Crkva su stoljećima koordinirano djelovale²³ i suvremeni etnolozi prihvaćaju postavku da je Crkva usvojila i uklopila odgovarajuća učenja u vlastiti sustav vjerovanja pa ih zanima prožimanje kršćanskog kulta i obreda vezanih za prirodne mijene. Protjecanje kršćanske godine se oslanja na prirodnu godinu. Primjerice, blagdan Uskrsa je povezan s obnovom prirode u proljeće. Pod utjecajem Crkve su se razvili mnogi svjetovni običaji i nastao je spoj religijskih i svjetovnih motiva koje bi bilo pogrešno razdvajati.²⁴

2.2. Godišnji ili kalendarski običaji

Ritam života u tradicijskoj kulturi je obilježen sustavom blagdana i s njima povezanih običaja. Blagdani privremeno prekidaju ustaljeni tijek svakodnevice unosenjem promjena u ponašanje ljudi. Te promjene su uvjetovane tradicijom, očekivane su i predviđene kalendarom i životnim situacijama. Sve je to prožeto problemom vremena, jednim od temeljnih životnih pitanja. Priroda se vječno obnavlja, nadilazi smrtnost kružnim vremenom, dok je čovjek ograničen linearnim vremenom, ograničen smrću. U svojoj ograničenosti teži besmrtnosti pa njezin privid ostvaruje upravo pomoću repetitivnosti blagdana, folkloru i običaja koji slijede ritam astronomskog i vegetacijskog ciklusa. Osim toga, promjene koje u sivilo svakodnevice unose blagdani i običaji, emotivno su obojene te u društvenu zajednicu unose cijeli niz različitih raspoloženja i na taj ju način humaniziraju i animiraju.²⁵

²⁰ ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 8

²¹ RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja: *Ulice moga grada: antropologija domaćeg terena*, Čigoja štampa, Beograd, 2000., str. 155

²² VITEZ, Zorica: *Na dobro nam Božić dojde: hrvatske tradicijske božićne pjesme*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2002., stranice u knjizi nisu označene

²³ ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 16

²⁴ Isto, str. 17

²⁵ LOZICA, Ivan: *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 8

2.2.1. Od Nove godine do Sveta tri kralja

Nova godina je crkveni blagdan i državni praznik, označava početak građanske godine. Najljepše želje za Božić i Novu godinu su upućivane osobno ili čestitkama za one koji su bili daleko. Čestitke su se slale i za Uskrs. Nova godina je dočekivana zabavama u domovima.²⁶ Gotovo svako selo je organiziralo zabavu. Sviralo se i plesalo. Oni koji su ostali kod kuće su se kartali, pili i jeli.²⁷ Po selima su išli *čestitari* – stranci, uglavnom Romi, koji su pjevali i nazdravljali *novo leto*.²⁸ Nekoliko godina zaredom su čestitari bili siromasi Branko i Jakob iz Zrinskog Topolovca. Svirali su citru i gude, pjevali i prosili hranu.²⁹

Do blagdana Sveta tri kralja je morao biti završen blagoslov kuća.³⁰ Taj dan se umivalo jabukom, ne bi li se cijelu godinu bilo rumeno kao jabuka. Također, blagoslivljalo se imanje i polja, no samo ona na kojima je bilo posijano žito.³¹ Crkva je od najranijih vremena pridavala blagoslovu zaštitnu funkciju, jer uz duhovne učinke blagoslovine pribavljaju ljudima vremenite koristi i odvrćaju vremenite nesreće. Škropljenjem polja svetom vodom se vjeruje da će se osigurati dobar urod, zaštititi ljude i stoku od nesreća.³²

2.2.2. Fašenjek

Karneval ili, kako bi se u našem kraju reklo, *mačkare* ili *fašenjek*, je razdoblje maskiranja, pojedinačnog i skupnog. Maskiranje i prerusavanje omogućuju izmjenu identiteta, unosi se zbrka u ustaljeni poredak i čovjek se privremeno oslobađa svoje svakodnevnih uloga.³³ Za razliku od većine običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi, karneval nije nikad do kraja kristijaniziran.³⁴ Kalendarski je vezan uz početak korizme, no svećenstvo i crkvene vlasti se oduvijek prema njemu odnose neodlučno. S jedne su strane osuđivali karnevalsku neumjerenost i raspojasanost, a s druge strane nisu nikada nastojali zatrti taj običaj, već im je trebao kao protuteža vrijednostima kršćanskoga života. U svako vrijeme je karneval igrao ulogu kritičara društvene zbilje.³⁵ Postanak i razvoj karnevala, njegove mijene i smisao uopće

²⁶ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²⁷ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁸ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²⁹ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

³⁰ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

³¹ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

³² ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 18

³³ LOZICA, Ivan: *Hrvatski karnevali*, nav. dj., str. 11

³⁴ Isto, str. 9

³⁵ Isto, str. 10

nisu važni sudionicima istog.³⁶ Ne zanima ih ni nekadašnja obredna funkcija njihovih postupaka – poticanje plodnosti i nove vegetacije ili zaštita od zlih sila.³⁷

Svadba i karneval imaju mnogo zajedničkih crta. Dobro se jede, pije, pjeva i pleše uz glazbu, kreće se u povorci, postoji podjela uloga itd. Stoga nije čudno da se u hrvatskim karnevalima javljaju pokladne skladbe. Ivan Lozica u svojoj knjizi *Hrvatski karnevali* tumači da je u pozadini pojave pokladnih svadbi magija plodnosti, odnosno veza starih agrarnih kultova s mitskom slikom povratka predaka u zimskome razdoblju. Naime, toj tvrdnji ide u prilog česta zamjena spolova ženika i nevjeste, kao i uprizorivanje porođaja, a nekada i oživljavanja mrtvaca. Prikazivanjem ljudskog životnog ciklusa i njegovog nadnaravnog obnavljanja se htjelo utjecati na nastavljanje i plodnost prirodnog ciklusa te potaknuti vegetaciju.³⁸ Sudionici nisu svjesni nazočnosti kultova predaka niti ih to zanima.³⁹ Karneval zbližava ljude, potvrđuje društvene veze, ukida barijere.⁴⁰

Bilo je to vrijeme veselja i zajedništva. Kazivači se sjećaju da su u maškare išli u grupama od čak petnaest do dvadeset ljudi. Imali su harmonikaša i pješice išli od sela do sela.⁴¹ Neki su imali i okićena kola za tu prigodu i cijeli glazbeni sastav. Njih su zvali *veseli kranjci*, jer su svirali za svoju dušu. Lice obično nisu maskirali, već bi se obukli drukčije, no inače.⁴² Često su muškarci i žene zamijenili rodne uloge u maškarama, kako ih ne bi prepoznali.⁴³ U nekim kućama su počašćeni suhim sirom i slaninom.⁴⁴ Ljudi su im davali jaja ili špeka⁴⁵, a oni bi ih pozivali na bal navečer, kada su sve što su tijekom dana prikupili ispekli i počastili se. Tijekom Drugog svjetskog rata je bilo manje veselja. Ako je pritom tko iz obitelji bio unovačen, obitelj je za njim tugovala.⁴⁶ Takav način odlaska u maškare je potrajao do 1980-ih, kada je polako nestajalo tamburaša, ljudi su odlazili u Njemačku i krenula je materijalna euforija koja je potiskivala zajedništvo i veselje.⁴⁷

³⁶ Isto, str. 11

³⁷ Isto, str. 12

³⁸ Isto, str. 47

³⁹ Isto, str. 48

⁴⁰ Isto, str. 240

⁴¹ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

⁴² Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

⁴³ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

⁴⁴ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

⁴⁵ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

⁴⁶ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

⁴⁷ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

2.2.3. Od korizme do Uskrsa

Korizma je četrdesetodnevno razdoblje koje prethodi Uskrsu⁴⁸, a počinje na Pepelnicu ili Čistu srijedu.⁴⁹ Korizmeno razdoblje je bilo označeno posebnim propisima o jelu, odijevanju i ponašanju. Nije se pjevalo niti se smjelo održati vjenčanje.⁵⁰ Post je praksa koja ima višestruko duhovno značenje. Oružje je to u borbi protiv kušnje, element pokore i priprema za primanje Božjega duha.⁵¹ Vjerski život je intenzivniji: više se moli, vjernici idu na ispovijed i obavljaju pobožnost križnoga puta. Blagdan Cvjetnice je karakterističan po nošenju grančica, odnosno različitog vrsta cvijeća na blagoslov. U bilogorskom kraju su se nosile cica-mace, narcisi, drenak i ostalo cvijeće koje bi se našlo u pojedinom vrtu. Blagoslovljeno cvijeće se zataknuo za raspelo ili odnijelo na tavan i zataknuo o gredu. U stambenom prostoru se držalo radi zaštite.⁵² Sve je kulminiralo u danima Svetoga trodnevlja. Na Veliki četvrtak i Veliki petak se išlo u crkvu na misu, obrede i molitvu uz Božji grob.⁵³ Uz grob se ostavljao novac⁵⁴, a takav je običaj i danas. Taj dan se postilo te se nije jelo meso. Nosila se crna odjeća, a žene su pokrivala glavu *rupcem*, posebice prilikom odlaska u crkvu. Također, zvona nisu zvonila od Velikog četvrtka do Velike subote. Početak tišine je označavao početak žalosti, a ponovna zvonjava je najavljivala uskrsnuće i radost.⁵⁵ Tih se dana nije smjelo raditi na polju.

Uskrs – *Vuzem* je najveći kršćanski blagdan i k tome središnji događaj kršćanske liturgijske godine. Događaj je to otkupljenja i vrhunac povijesti spasenja ljudskog roda. Može se slaviti najranije 22. ožujka, a najkasnije 25. travnja.⁵⁶ Tu je prihvaćena uzajamnost i simbolika proljeća, koje sa sobom nosi obnovu života u prirodi i sliku novog stvaranja po Kristovu uskrsnuću.⁵⁷ Već je spomenuta uzajamnost crkveno-kultnoga i pučko-običajnoga, a ona najviše dolazi do izražaja u uskrsnim običajima, jer su kristijaniziraniji od svih drugih blagdana kršćanske liturgijske godine.⁵⁸ Jasna Čapo Žmegač smatra da iza termina *običaj* stoji

⁴⁸ ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 28

⁴⁹ Isto, str. 31

⁵⁰ Isto, str. 21

⁵¹ Isto, str. 29

⁵² Isto, str. 88

⁵³ Isto, str. 34

⁵⁴ Isto, str. 40

⁵⁵ Isto, str. 72

⁵⁶ Isto, str. 14

⁵⁷ OBAD, Željko: *Pisanica: hrvatski uskrsni običaji*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, Tiskara Varteks, Varaždin, 1993., str. 7

⁵⁸ ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 18

uporaba religijskog rekvizita ili religijskog vremena, što se može smatrati pobožnim činom jer se temelji na vjerovanju u djelovanje religijskog vremena i predmeta. Kako je u tim postupcima riječ o konkretnoj i praktičnoj pobožnosti usmjerenoj osiguranju ovozemaljskih potreba, postavlja pitanje bi li bilo pravilnije govoriti o oblicima pučke pobožnosti, a ne o običajima.⁵⁹ U bilogorskom se kraju više i raznovrsnije slavio Božić⁶⁰, no običaji o Uskrsu nisu izostali. Tu su molitve, post, obredna vatra, blagdanska jela, kolači, blagoslov hrane, bojanje jaja, čestitanje, darivanje i pjesme.⁶¹ Jaja su se bojala prirodnim bojama dobivenim iz orahove kore, hrastove kore, od žutog cvijeća koje su prethodno sušili na tavanu, da ne izgubi boju sušenjem na suncu.⁶²

Blagoslivljanjem hrane na Veliku subotu, koja se jede na uskrsno jutro, njegovala se vjera u zaštitnu funkciju blagoslovljene hrane.⁶³ Time je naglašena već spomenuta zaštitna funkcija koja se pridavala blagoslovu svetom vodom. Kazivač Tomo pamti da je na uskrsno jutro u kuće dolazio zvonar čestitajući Uskrs i noseći žar od kojeg bi svatko uzeo dio i stavio u peć. Žar, odnosno svjetlo, je simbol Uskrsa.⁶⁴ Na Uskrs i nakon njega se nastavljaju postupci darivanja, igranja i plesanja⁶⁵, koji su u korizmenom razdoblju bili zabranjeni. Značilo je to da je život obnovljen po žrtvi i uskrsnuću Isusa Krista.⁶⁶ Darivala su se jaja, odnosno *pisanici*. Odijevala se i nova odjeća, blagdanska. Bio je to znak prekida sa starim razdobljem korizme i ulazak u novo, veselo razdoblje što nastupa s Uskrsom.⁶⁷

⁵⁹ Isto, str. 19

⁶⁰ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, Bogadigrafika, Bjelovar, 2015., str. 73

⁶¹ OBAD, Željko: *Pisanica: hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 5

⁶² Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

⁶³ ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 101

⁶⁴ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

⁶⁵ ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrsni običaji*, nav. dj., str. 21

⁶⁶ Isto, str. 22

⁶⁷ Isto, str. 51

2.2.4. Od *Durđeva* preko *rujanskih kramova* do *Katalenja*

Važniji proljetni blagdan je Jurjevo – *Durđevo*, blagdan sv. Jurja koji se slavi 23. travnja. Jurjevo je, dakle, na važnoj granici između zimske i ljetne polovice godine.⁶⁸ Kićenjem ograda bukovim granjem⁶⁹ se naglašava simbolika prenošenja svježije vitalne snage na dom i sve živo u njemu.⁷⁰ Taj dan se nije radilo na konjima te su dobili bolju hranu i bili počestljani.⁷¹ Kazivači se ne sjećaju obrednih čestitara ni pjesama u čast ovoga sveca. Blagdani Spasovo i Duhovi u ovom kraju nisu za sobom nosili neke posebne značajke, kao ni blagdan sv. Ivana Krstitelja – *Ivanje*. U ovom dijelu Bilogore nisu poznati ivanjski kresovi.

Rujan je mjesec proštenja – *kramova*. Blagdani su Male Gospe, Imena Marijina, Žalosne Gospe, Uzvišenja Svetoga Križa i sv. Mihaela – *Miholje*. O *Miholju* počinju berbe grožđa i kukuruza, a stoka se slobodno puštala pasti na svim livadama pa su se pastiri i pastirice mogli bezbrižno igrati.⁷² U bilogorskom kraju nije postojao običaj krštenja mošta na blagdan sv. Martina, premda je postojala uzrečica: „Prešed je prešed sveti Mihalj, došed je došed sveti Martin, mošta sem krstil, vino bum pil.“ Tako se jedan mještatin ponadao da će kod susjeda na njegov imendan biti ponuđen mladim vinom, međutim, susjed mu ga nije dao.⁷³

Blagdan sv. Katarine – *Katalenje* naviješta početak zime. Uzrečica „Sveta Kata – sneg na vrata“ to i potvrđuje. Na taj je dan veselo u brojnim bilogorskim kućama, jer imendan slave brojne žene: Katice, Katarine, Kate. U Donjem Maslarcu je do prije nekoliko godina bilo devet žena tog imena na osamdesetak stanovnika, što svjedoči o popularnosti tog imena.

2.2.5. Prosinac – blagdan do blagdana

Prosinac je bogat blagdanima, a obilježava ga i vrijeme adventa ili došašća. Tada se odlazilo na jutarnje mise, zornice, bez obzira na zimsku hladnoću.

⁶⁸ BELAJ, Vitomir: *Hod kroz godinu*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007., str. 215

⁶⁹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

⁷⁰ GAVAZZI, Milovan: *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991., str. 25

⁷¹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

⁷² MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik*, Pučki kalendar Županije Bjelovarsko-bilogorske 1998., Prosvjeta d.d., Bjelovar, 1998., str. 49

⁷³ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

2.2.5.1. *Nikolje*

Blagdan sv. Nikole – *Nikolje* se slavi 6. prosinca. Večer uoči blagdana su djeca na prozor stavljala očišćene cipele i nadala se poklonu ujutro. U njima se našlo koje kuhano jaje, a za manje dobre šiba ili klip kukuruza – *kocen*.⁷⁴ S komunizmom je došao i lik Djeda Mraza, koji i danas nastoji zamijeniti simboliku sv. Nikole.

2.2.5.2. Sv. Lucija

Sv. Lucija je kršćanska mučenica s početka 4. stoljeća. O njezinom su životu zabilježene mnoge legende. Jedna od njih je da se sama oslijepila, da je mučena i ubijena. Zato je zaštitnica vida, očiju, slijepih i onih koji u svom poslu naprežu vid. Njezin je blagdan 13. prosinca i na taj dan se ne smije tkati ni šivati. Uz blagdan je vezan običaj sijanja pšenice koja će na Božić ukrašavati božićni stol.⁷⁵ Pšenica se sijala u zdjelicu, šalicu, lončić za cvijeće i sl. Kad bi naraslo, žito se svezalo trakom u bojama hrvatske trobojnice. Od blagdana sv. Lucije do Badnjaka se pratilo vrijeme i tih dvanaest danas je značilo kakvo će vrijeme biti iduće godine svaki mjesec. To su tzv. *brojenice*.⁷⁶

2.2.5.3. O Božiću

Božić je drugi najveći kršćanski blagdan. Slavi se rođenje Isusa, Sina Božjega. To je dan mira i veselja. Kršćanski mir, smatra Bonaventura Duda, označava napredak, boljitak, blagostanje. Božić je, stoga, radostan i veseo događaj.⁷⁷ Proslavljao se u crkvi, ali je velik broj običaja vezan za obitelj⁷⁸, jer i u srcima onih koji se ne izjašnjavaju vjernicima budi najljepše osjećaje topline obiteljskoga zajedništva i doma.⁷⁹

Božićne običaje karakterizira kićenje zelenilom i drugim ukrasima, unošenje slame, priprema blagdanskog stola, izricanje čestitki i govornih formula za dobrobit i napredak kućanstva i ukućana te posjet božićnog čestitara⁸⁰ – *poležaja*. Proslava Božića započinje već na Badnjak, dan prije samog Božića. Taj se dan postilo i pripremalo sve za Božić i dane koji slijede. Za

⁷⁴ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

⁷⁵ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 90

⁷⁶ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

⁷⁷ RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja: *Knjiga o Božiću: etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, nav. dj., str. 13

⁷⁸ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo – naši ljudi*, Općina Sveti Ivan Žabno, Sveti Ivan Žabno, 1994., str. 89

⁷⁹ MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik*, Božić, Tiskara Horvat, Bjelovar/Veliko Trojstvo, 2012., str. 7

⁸⁰ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 76

doručak se na stolu našla crna kava, med, marmelada i krumpir pečen u rolu, u lupini ili bez nje. Kao božićno drveće su poslužile borove grane ukrašavane bombonima, ružama od krep papira, zlatnim i srebrnim češerima. 1970-ih su počeli koristiti umjetni bor, a kasnije prirodni, kakvog bi već tko našao, jer se nisu kupovali.⁸¹ U obitelji Stjepana Magulca se Božić unosio u kuću na način da je otac obitelji prije večere unio slamu u kuću, nazdravio riječima: „Bog vam daj krav, telić, konj, ždrebić...“, uključujući pritom sve životinje koje su imali i sve čime su se bavili, potom bi izmolili Očenaš, popili malo vina i vezao bi užu oko nogu stola te izgovarao riječi: „Vežem vuku i lisice lampe, jastrebu krampe i tatu ruke.“ Za večeru su jeli grah, luk i pili vino te čekali misu ponoćku.⁸² U obiteljima drugih sugovornika je običaj bio nešto drugačiji. Obitelj se okupila oko stola. Sva vrata su bila zaključana. Otac bi unio slamu u kuću, pokucao na vrata i čekao odobrenje za ulazak, potom bi nazdravio, zatim bi sjeli na slamu, popili malo vina i pojeli malo kuhanog graha, ne bi li životinje koje imaju htjele jesti i piti tijekom naredne godine. Zatim se na stolu od žita napravio znak križa, poslagalo se sijeno, u jedan ugao su stavili novce i prekrili stolnjakom. Prije večere se najstarija majka u obitelji prekrizila, a za njom i ukućani. Molio se Očenaš, Zdravomarija i Slava Ocu, a isto tako i za pokojne iz obitelji. Slijedi posna večera i odlazak na misu ponoćku.⁸³ Djeca bi se na slami igrala, nerijetko i zaspala. Božićna svijeća je znak povezanosti božićnoga zelenila s prirodnim tijekom godine i buđenjem novoga svjetla.⁸⁴ Nakon mise ponoćke se jela hladetina, kao i u jutro, a ručak je činila pečenica, mlinci, šopana guska i sl.⁸⁵

Posebnost hrvatskog Božića su prelijepa pučke pjesme.⁸⁶ *Narodi nam se kralj nebeski* se smatra jednom od najstarijih hrvatskih božićnih pjesama.⁸⁷ One su se čule sa svih strana svijeta, kad su vjernici dolazili na ponoćku.

Na božićno jutro su članovi obitelji jedni drugima čestitali Božić i proslavili uz zdravicu.⁸⁸ Taj dan se nikome nije išlo. Jedini gost je bio *poležaj*. Taj običaj prvog božićnog gosta – *poležaja* je raširen na širokom hrvatskom prostoru. Poznati su pokušaji tumačenja ovog obrednog gosta kao reinkarniranog pretka koji razgrće vatru u želji da izazove plodnost i

⁸¹ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

⁸² Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

⁸³ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

⁸⁴ RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja: *Knjiga o Božiću: etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, nav. dj., str. 78

⁸⁵ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

⁸⁶ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 76

⁸⁷ VITEZ, Zorica: *Na dobro nam Božić dojde: hrvatske tradicijske božićne pjesme*, *Narodi nam se kralj nebeski*, Posedarje, Zadar, nav. dj., stranice u knjizi nisu označene

⁸⁸ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

obilje domu u koji dolazi.⁸⁹ Nakon nazdravljanja se *poležaja* posipa zrnjem različitih vrsta žitarica, u znak zazivanja plodnosti i rodosti polja.⁹⁰ Potom on sjeda na jastuk i mirno sjedi, ne bi li kokoši mirno sjedile na svojim jajima, a onda obilno jede, kako bi i životinje dobro jele tijekom godine. U Magulčevoj obitelji je *poležaj* bio tko je prvi došao u kuću. Kazivač se sjeća da im je jednom slučajno došao komunist i pristao biti *poležaj*. Kazivač se s osmijehom na licu sjeća da je kratko sjedio na jastuku, ali je zato bez prigovora pojeo cijelog pijevca.⁹¹ Kako Božić nije uvijek nedjeljom, već mu datum varira, radnim danom su djeca morala ići u školu. No, kazivačev djed to unuku nije dopustio, već je govorio: „Koga ja ranim, ne pe v školu!“ Nekoliko dana se o tome pričalo pa se sve zaboravilo. Ipak, bilo je više onih koji su se bojali nešto reći protiv sustava pa su djecu i na Božić slali u školu.

Dani između Božića i blagdana Sveta tri kralja se nazivaju *božićni dani*. Na sam Božić ljudi nisu odlazili u posjete, a nakon toga jesu. Na blagdan sv. Stjepana – *Štefanje* se odlazilo čestitati imendan Stjepanima, Štefima, Šteficama, Stevekima; dok se na blagdan sv. Ivana – *Ivanje* odlazilo Ivanima i Ivanama. Rođendani se nisu slavili, samo imendani. Ujutro bi slavljениk pripremio čaše i rakiju, jer je znao da će mu netko doći čestitati.⁹² Četvrti dan nakon Božića je blagdan Nevine dječice – *Šibarjevo*. U kuću bi se donijela svibova grana i ukućani bi jedni druge *šibrali*, odnosno udarali po nogama ili stražnjici, uz riječi: „Živ bil zdrav bil!“⁹³

⁸⁹ VITEZ, Zorica: *Na dobro nam Božić dojde: hrvatske tradicijske božićne pjesme*, nav. dj., stranice u knjizi nisu označene

⁹⁰ MATUNCI, Gordana Marta: *Božić – poticaj za izgradnju boljeg svijeta*, Matica Hrvatska, Ogranak Čakovec, Čakovec, 2006., str. 245

⁹¹ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

⁹² Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

⁹³ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

2.3. Radni ili gospodarski običaji (poljoprivredni poslovi)

Radni ili gospodarski običaji se odnose na početak ili dovršetak važnih poljodjelskih i drugih poslova, primjerice oranja, sjetve, žetve, gradnje kuće.⁹⁴ Oni u mnogočemu ovise o vremenu svakog godišnjeg doba, a izmjena godišnjih doba je posljedica mitskoga sukoba između načela reda i načela nereda.⁹⁵ U bilogorskom kraju se oduvijek teško dolazilo do svagdanjeg kruha. Ilovača je sastavni dio obradivih površina, a za njezinu obradu je trebalo valjano oruđe.⁹⁶ Bilo je puno više imanja i ljudi, nego danas pa su mogli ručno obrađivati zemlju.⁹⁷

2.3.1. Sjetva

Priprema tla je započinjala gnojenjem. Životinjsko gnojivo koje su imali bi prevezli na polje i vilama rasporedili. Konje je imala obitelj s više od šest rali zemlje.⁹⁸ Većinom su imali kobile, jer su imale ždrebad, koju bi prodavali.⁹⁹ Tko nije imao konje, radio je s kravama. Svako domaćinstvo je imalo barem dvije krave. Telad bi hranili i prodavali kao bikove. Njih su vodili na sajmove u gradove: Bjelovar, Koprivnicu ili Križevce.¹⁰⁰ Đurđica i Viktor Papoči se nerado sjećaju prodaje bikova i ždrebadi. Viktor bi ih s kolegom pješice vodio po blatnim putima na sajam. U kanti bi nosili malo žita. Na pola puta su tražili prenoćište i drugo jutro nastavili do grada. Ako ih ne bi taj put prodali, vodili bi ih u drugi grad i tako sve dok ih ne prodaju. Životinje su mirno hodale uz vlasnika, ali su gubile na težini od dugog puta i umora. 1971. je kazivač kupio traktor, ali nije imao čime prevoziti stoku pa su od 1974. platili poznanika koji im je nekad prevozio stoku na sajam. Jednim je poznanicima bik pobjegao i u trku porušio sve prodajne klupe pa su brzo pobjegli, da ih trgovci ne traže i ne tuže.¹⁰¹ Na moje iznenađenje o takvom načinu prodaje, kazivači odgovaraju da je „navek bilo teško do dinara dojtj.“¹⁰² Na utovar prodanih životinja se često čekalo dugo u noć. One su vožene na klanje željezničkim vagonima povezanima u kompozicije. Jedna kompozicija je imala

⁹⁴ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 18

⁹⁵ BELAJ, Vitomir: *Hod kroz godinu*, nav. dj., str. 143

⁹⁶ LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Folklorna glazba Bilogore*, nav. dj., str. 131

⁹⁷ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

⁹⁸ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

⁹⁹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁰⁰ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁰¹ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁰² Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

dvadeset vagona, a napunili bi nekoliko kompozicija. Razlog tomu je što je bio velik broj domaćinstava, a time i životinja za prodaju.¹⁰³

Sjeme žitarica su čuvali na tavanu nakon vršenja.¹⁰⁴ Žito se sijalo rukom u tek izoranu brazdu, neko zrnje je palo preduboko pa je trebalo baciti više zrnja, nego što treba danas.¹⁰⁵ Korov su kopali ručno. Špricanje korova otrovima je uvedeno nakon 1970. uvođenjem motorizacije.¹⁰⁶

2.3.2. Žetva

Pšenica je bila rijetka pa su po njoj sijali djetelinu. Nju bi želi srpom – *kosicom*.¹⁰⁷ Žito se kosilo u zoru ili u predvečerje, kada nisu bile jake vrućine. Muškarac koji je kosio je morao biti vješt i paziti da otkos uvijek padne na još nepokošeno žito, kako bi ga *nabiralja* mogla pomoću *kosice* skupiti u snop. Snopove su nastavljali u *stavice* latima okrenutim gore.¹⁰⁸ Osim ručno, žito se kosilo kosilicama na konjsku vuču, a samo uz među ručno. Kosilo se u krug, a grupe radnika su micale snopove. Pšenicu se podiglo u *stavice* i čekalo da se posuši. Umjesto grupa koje su micale snopove je u upotrebu 1970-ih došla samovezačica na traktorsku i konjsku vuču. Ručak je bio u podne kod kuće, a popodne su se žeteoci opet vraćali na polje. Kada je žito bilo dovoljno suho, trebalo ga je voziti kući i čekati na red za vršenje drešom.¹⁰⁹ Daljnji rad na odvajanju zrnja je bio dug i mukotrpan.¹¹⁰ Za vršenje je bilo potrebno petnaest do osamnaest ljudi: „Dva na kupu, dva pod kupom, jedan nosi pljevu, dva hiću snoplje na dreš, dva na parme, dva s parme hiću dolje, dva na drešu razvezivaju snoplje, jedan šopa, dva nose slamu.“¹¹¹ Žene su imale suknje, ali su s vremenom morale nositi hlače, zbog sigurnosti.¹¹² Za ručak ili večeru je bilo meso i dizani kolači. Pripiti su često zapjevali.¹¹³ Prvu vršilicu su tri suvlasnika kupila 1928., a u obitelji Tome Basilja se zadnji put drešom vršilo 1978. godine.¹¹⁴ Vlasniku dreša se plaćalo *ušurom* od navršenog žita, obično između šest i osam posto.¹¹⁵ Za osam kilograma žita vlasnik dreša je uzeo jedan metar žita.¹¹⁶ Zarada

¹⁰³ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁰⁴ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁰⁵ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 54

¹⁰⁶ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁰⁷ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁰⁸ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 57

¹⁰⁹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹¹⁰ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 57

¹¹¹ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹¹² Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

¹¹³ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹¹⁴ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹¹⁵ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 61

je, dakle, ovisila o urodu pa je vlasnik dreša manje zaradio, ako je urod bio slabiji. Danas nema takve solidarnosti, jer vlasnici kombajna naplaćuju po površini, a ne po urodu.¹¹⁷ Žito se spremalo na tavane, a tko ih nije imao stavljao bi u velike drvene kutije – *kištre*.¹¹⁸ Kombajni su u upotrebu došli 1980. godine.¹¹⁹

2.3.3. Košnja

Trava se kosila ručnom kosom. Ljeti se sijeno stavljalo u kupove pa se za lijepog vremena prekretalo grabljama – *zubaćama natresaljka*.¹²⁰ Česte su bile kiše i poplave, no livade su bile u nizinskim predjelima pa nije bilo velike štete, jer je trava opet narasla. Postojala je i poslovice o povezanosti kiše i blagdana: „Ako Filip napije, Sofija dopije“.¹²¹

2.3.4. Sadnja i branje kukuruza

Kukuruz se također sadio ručno. Ako su izašla tri kukuruza na jedan metar, to je bilo puno. Zemlja nije bila obogaćivana gnojivom, kao danas i sadilo se ručno pa nisu ni očekivali velik urod.¹²² Kad se sadilo pomoću konjskog pluga, kukuruz je izašao veoma gusto pa se kasnije čupalo i ostavljalo one veće i jače na razmak 15-20 centimetara. Po kukuruzu se sadio grah i tikve, ali rijetko, da ne bi srušili kukuruz. Prvo se pobrao grah pa dozrele tikve, potom kukuruz.¹²³ Bralo se ručno, cijeli klipovi su se bacali na kola i dovozili doma pa se pozvalo težake na čišćenje kukuruze – *lužđenje*. Navečer bi se počastili orasima, moštom¹²⁴, pogačom, kestenjem ili sirom.¹²⁵

2.3.5. Gorice

Vinograd – *gorice* su ljudi imali za svoje potrebe. Obično se sadio tudum ili direktor. Nikome to nije bilo primarno zanimanje, a zahtijevalo je puno vremena godišnje. Da se dobije vino, trebalo je, dakle, uložiti puno truda i rada. Trs se oslanjao na drveni kolac. U proljeće se loza obrezivala, a slijedilo je kopanje nekoliko puta, da ne naraste velika trava. Na berbu se

¹¹⁶ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

¹¹⁷ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 61

¹¹⁸ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

¹¹⁹ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹²⁰ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹²¹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹²² Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

¹²³ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹²⁴ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹²⁵ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

zvalo više ljudi.¹²⁶ Bilo je važno da se pobere isti dan i da se navečer može proslaviti.¹²⁷ Tijekom branja grožđa, ali i drugih zajedničkih poslova, po bilogorskim bregovima su se orile pjesme. Neke od njih su: „Daj, dođi mi, jer te moje srce traži“, „Kad bi ove ruže male“, „Marijana“, „Plakalo je mlado momče“.¹²⁸ Grožđe se prešalo i dobiveni mošt se ostavio nekoliko dana da provrije. Potom se odvajao trop, a tekućinu bi prelili u čistu bačvu – *lagev* u kojoj je mirovala. Vino se moralo pretočiti jednom ili dvaput, da se ne bi ukiselilo. Trop se prerađivao u rakiju ili se kao osušeni davao stoci.¹²⁹ Svi poslovi koji su se morali završiti bi se završavali uz svjetlost lampaša.¹³⁰ Struju su dobili 1956. godine.¹³¹

2.3.6. Priprema ogrjeva

Zimi se išlo u šumu. Drva su izvlačili konji i sanjke.¹³² Određenu količinu drva su imali pravo dobiti od države – *deputat*. Taj je običaj ostao još iz vremena Kraljevine Jugoslavije¹³³, kad su mještani Zrinskog Topolovca, kao graničarskog mjesta, imali pravo na određenu količinu drva od države. Problem je bio, samo što se moralo rušiti tamo gdje je lugar naredio. Često su to bili jarci, no u jednom su, kako se sjeća kazivač Tomo, cijeli dan rušili bukvu u kojoj je bilo 24 metra drva. Drva su vozili doma na konjima s kolima.¹³⁴

2.3.7. Uzajamno pomaganje

I u drugim poslovima su si susjedi pomagali. Doprinosilo je to njihovim dobrim međususjedskim odnosima. Takav običaj u etnologiji je poznat pod nazivom *moba*. Podrazumijeva, dakle, skupljanje ljudi na zajedničkom obavljanju poslova koji traže više radne snage. U bilogorskom se kraju taj običaj nije nazivao *moba*, ali je postojao.¹³⁵ Uvođenjem suvremenih poljoprivrednih strojeva je nestalo takvog načina života, a u međusobne se odnose uvukla zavist, netrpeljivost, sebičnost i sl.¹³⁶

¹²⁶ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Galerija Klovićevi dvori, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2001., str. 126

¹²⁷ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹²⁸ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹²⁹ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, nav. dj., str. 126

¹³⁰ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹³¹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹³² Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹³³ Kraljevina Jugoslavija (1918. – 1941.)

¹³⁴ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹³⁵ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 62

¹³⁶ Isto, str. 62

2.4. Životni ili obiteljski običaji

2.4.1. Rođenje

Običaja, vjerovanja, igre i ostalih elemenata ljudskoga života ne bi bilo bez samog čovjeka. Njegovo je rođenje, stoga, velika radost za cijelu obitelj i zajednicu. Nastavlja se loza, osigurana je radna snaga i napredak domaćinstva. Upravo u tome leži misao koju i danas stari spominju pri rođenju djeteta, a to je želja da je dijete živo i zdravo, bez obzira na spol.¹³⁷ Djeca su se rodila kod kuće ili na putu prema bolnici. Ako se moglo pričekati do bolnice, po mišljenju babice, roditelji su se prekrizile noge i zaustavio se porod.¹³⁸ U Zrinskom Topolovcu je postojala babica koja je pomagala pri rođenju.¹³⁹ Rođenje djeteta se obilježilo *perjanom*. Oko kuće se posipalo perje, da se zna za rođenje djeteta. Usto, perje je znak novog života, a vatra – *kres* koji bi se palio je simbol zvijezde repatice. Tko nije imao perja, posipao bi slamu, jer je i Isus rođen na slami.¹⁴⁰ Perje se nije obilno sipalo, jer je trebalo za krevetninu ili budući miraz.¹⁴¹ Novorođenče se do šestog mjeseca starosti cijelo omatalo, s rukama spuštenim niz trup. Odmatalo se pri presvlačenju i mijenjanju pelena. Pelene su bile od flanela i zvane su *candre*.¹⁴² Za dijete je trebalo izraditi kolijevku – *zipku*. Najčešći tip *zipke* je ljuljačka koja umjesto nogu ima zaobljenu, polukružnu dasku pa se pomicanjem *zipke* dijete ljulja i tako umiruje i uspavljuje.¹⁴³ Nakon rođenja u posjet obitelji dolazi rodbina, kumovi, susjedi i prijatelji te donose darove u košari prekrivenoj našivenom krpom. To se zvalo *prigled*. Pritom su saznali kada će biti krštenje, jer se na krštenje – *babinje* nije pozivalo, već je došao tko se osjećao pozvan.¹⁴⁴

¹³⁷ Isto, str. 15

¹³⁸ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹³⁹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁴⁰ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁴¹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁴² Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁴³ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 20

¹⁴⁴ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

2.4.2. Djetinjstvo

Molitva je bila sastavni dio života ljudi našega kraja. Jedan od prvih znakova koje bi djeca naučila je bio znak križa: u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Križalo se pri ustajanju, lijeganju, prolasku pokraj crkve, kapelice, groblja ili raspela, prije i poslije jela. Djecu su moliti učile bake.¹⁴⁵

Do polaska u školu su djeca nosila suknje od domaćeg platna – *rubacke*. Za školu su dobili platnene hlače i opanke – *opanjke*.¹⁴⁶ Imućniji su i prije bili odjeveni. Marijanov djed je bio krojač – *šnajdar* pa se podrazumijevalo da su ukućani obučeni.¹⁴⁷ Sam polazak u školu je predstavljao veliku promjenu u životu djeteta i njegove obitelji.¹⁴⁸ Kazivači rođeni do 1941. godine su išli u školu četiri godine, a nakon toga je osnovno obrazovanje trajalo osam godina. Prvu godinu su imali ploču i abak, a drugu su dobili bilježnice i kupili knjige.¹⁴⁹ Do škole se pješačilo, a nekima je bila udaljena i nekoliko kilometara. U područni odjel Osnovne škole Sokolovac u Malu Mučnu su, osim djece iz Male Mučne, četiri razreda osnovne škole polazila djeca iz nekoliko okolnih sela: Brđani, Donji Maslarac i Gornji Maslarac. Išli su u grupama, no neka djeca su bila odbačena, nisu se htjeli s njima družiti pa su išla sama u školu.¹⁵⁰ Pješačenje je doprinosilo i fizičkom razvoju djece. Putovi su bili zemljani, osim glavnih pravaca, primjerice cesta između Bjelovara i Zrinskog Topolovca.¹⁵¹ U školama su djelovale različite umjetničke skupine – *sekcije*. U Zrinskom Topolovcu je djelovala foto sekcija, tamburaška sekcija, dramska sekcija. Učenici su priređivali predstave. Jedna od njih je nosila ime „Veseli pastiri“. One su se priređivale do 1960-ih. Poslije su na tržište stigli televizori pa su zasjenili umjetničko izražavanje.

Djeca su nakon svoje osme godine pomagala u domaćinstvu u raznim poslovima. Nosili su drva, vodu, pomagali kopati, išli u livadu, vodili krave na pašu. S proljeća su ih vodili po šikarama u kojima je rasla akacija. Pritom su jele i divlji luk pa je mlijeko imalo neugodan

¹⁴⁵ MATUNCI, Gordana, MATUNCI, Juraj: *Djeca se šale*, Dječje igre Bilogore, Tiskara Horvat, Veliko Trojstvo, 2010., str. 16

¹⁴⁶ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁴⁷ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁴⁸ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 35

¹⁴⁹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁵⁰ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁵¹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

miris. Slatkiše su okusili tek kada su krenuli u školu, a do tada su jeli bombone od šećera – *cukopekare*.¹⁵²

2.4.3. Mladost

Neki su nastavili srednjoškolsko obrazovanje u Bjelovaru ili nekom drugom gradu. Kazivač Marijan je pohađao Školu učenika u privredi, smjer strojobravar¹⁵³, a kazivač Tomo se školovao u Zagrebu. Država je davala potpore, zaposleni su imali pravo na dječji doplatok i učenicima je do kraja osnovne škole bilo plaćeno zdravstveno osiguranje. Tako su fakultet mogli završiti i siromašniji. Ostali su zdravstveno osiguranje sami plaćali do 1965., a mirovinsko osiguranje je stupilo na snagu 1980. godine.¹⁵⁴

Primanje sakramenta Svete Pričesti i Potvrde nije imalo prizvuk materijalnoga, kao danas. Krizmani kum bi kumčetu kupio košulju ili medenoga konja i kod kuće se proslavilo uz ručak.¹⁵⁵

Odlazak u vojsku je bio važan element u životu seoskih mladića. Sposobnost za vojsku se doživljavala kao sposobnost za život i ulazak u društvo odraslih, dok je nesposobnost donosila sramotu i kada je spašavala mladića od odlaska u rat.¹⁵⁶ U vrijeme Drugog svjetskog rata, selom su prolazili vojnici te tražili smještaj i hranu od lokalnog stanovništva. Spavali su u školi na slami, a kazivač Magulec se sjeća da je to bilo leglo ušiju. Vojnici su ženama davali odjeću i one bi peglom palile uši.¹⁵⁷

¹⁵² Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁵³ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁵⁴ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁵⁵ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁵⁶ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 33

¹⁵⁷ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

2.4.4. Svati

Sklapanje braka – *svati* je osobito važan trenutak u životu pojedinca i zajednice. Preduvjet je to za stjecanje i odgoj potomstva te nastavak života.¹⁵⁸ Osim toga, sklapanje braka je oduvijek bio jedan od najvećih i najsvečanijih događaja u životu čovjeka pa nije čudno da upravo svadbe obiluju običajima.¹⁵⁹

Pravila ponašanja i organizacija života i rada na selu su ograničavale prilike za susrete mladih pa su iste imali prilikom proslava seoskih zaštitnika, sajмова, zabava ili tijekom odlaska na misu.¹⁶⁰ Kazivač Marijan je svoju odabranicu upoznao na proslavi blagdana u susjednom mjestu – na *kramu*, potom su se tajno sastajali do prošnje.¹⁶¹ Djevojke su se rano udavale. Ako je koja imala više od dvadeset godina, bila je „stara cura“. Taj običaj je vrijedio sve do devedesetih godina dvadesetog stoljeća.

U svadbenim običajima se nebrojeno puta spominje jabuka. Ona je dar i simbol ljubavi i plodnosti. Njome se uzvrća dar i potvrđuje dana obveza. Primiti jabuku znači primiti ženidbenu ponudu, obvezati se.¹⁶²

Prošnja je predsvadbeni čin koji se rijetko izostavlja. Obavlja se kada je brak već dogovoren i obje obitelji suglasne. U prosce, odnosno *snaboke* ide momak s najbližim članom obitelji ili rodbine. Pri dolasku prosaca u kuću, ukućani se ponašaju kao da ne znaju razlog njihova dolaska.¹⁶³ Najprije teče neformalni razgovor o poslovima na polju, o vremenu i slično, a kada razgovor zamre, glavni *snabok* preuzima ulogu pregovarača i započinje temu. Nakon što pohvali kuću i gospodarstvo, pita djevojku bi li se udala za ovoga mladića, a ona voljom roditelja i svojom pristaje ili odbija.¹⁶⁴ Mjesec dana prije svadbe su se mladenci prijavili župniku, određen je datum vjenčanja i na misama bi ih župnik triput *odzivao*, odnosno objavljuvao da će se vjenčati.¹⁶⁵

¹⁵⁸ VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 1996., str. 83

¹⁵⁹ ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, Općina, Sveti Ivan Žabno, 2003., str. 6

¹⁶⁰ VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, nav. dj., str. 84

¹⁶¹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁶² VITEZ, Zorica: *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., str. 53

¹⁶³ VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, nav. dj., str. 84

¹⁶⁴ ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, nav. dj., str. 18

¹⁶⁵ Isto, str. 20

Roditelji su kćeri morali dati miraz i mladenčeva obitelj je dobila još jednog radnika – *težaka*. Osim toga, njima su ostali i novci od svadbe, a roditelji nisu dobili ništa; žali se Stjepan Magulec. On je, naime, imao dvije kćeri i na kraju ostao sam sa suprugom.¹⁶⁶ Kasnije se miraz dogovario, ali nije bio presudan. Znala se čuti uzrečica: „Se zna da lepa cura i veliki penezi ne idu skupa.“¹⁶⁷ Pripreme za svatove kćeri ili sina traju već od djetetova rođenja. Platno, posteljina i ostale rukotvorine morale su pripremiti majka, baka, a i sama djevojka. Za to je bio potreban veliki trud, napor i vrijeme.¹⁶⁸ Obitelji su morale imati i mnogo gusaka i pataka i to ne samo zbog mesa, već zbog perja za jastuke i blazine.¹⁶⁹ Prije svadbe su *mlada* i *mladenec* išli *pozivat u svate* rodbinu i prijatelje.¹⁷⁰ Oni koji su išli u svatove su rekli da *idu v gosti*. Znači da budu gosti, svati. Kao i danas, svatovi su se željno očekivali zbog veselja, plesa, pjesme, druženja, jela i pića. Hrana se pripremala kod susjeda. Pribor za jelo je bio skup i bilo ga je malo pa se posuđivao u cijelom selu.¹⁷¹ Svatovi su imali kitice od ružmarina, ukrašavala su se kola, kasnije traktori ili automobili. Kumovi i djeveri su dobivali ručnik oko vrata. Za slavlje se izradio svatovski barjak. Barjaktar je morao biti veseo i snažan momak koji može vijoriti zastavu i dosta *juškati*.¹⁷² Svadbe su se održavale u kućama. Ispraznili bi većinu prostorija i u njih stavili stolove i stolice. Svadbe su obično trajale dva dana i dvije noći. Prvi dan su mladenčevi gosti došli k mladenkinjoj obitelji iza podneva. Oni se zovu *svati*. Ostali bi tamo do idućeg jutra, kada su mladenkini gosti pozvani u goste k mladencu – *prvići*. Nakon umivanja – *mivanja*, davanja darova i doručka, išlo se na vjenčanje i kod mladenca nastavilo slavlje do idućeg jutra. Prva noć je, dakle, bila kod mladenke, a druga noć kod mladenca. Mladenkini gosti su imali prednost nakon večere ići spavati.¹⁷³ Prije predaje mladenke bi dva ili tri puta izašla lažna mladenka, obično je to bio preodjeveni muškarac. Kako su, zbog hladnoće potrebne za očuvanje mesa, svatovi održavani u zimskim mjesecima, jedni su trajali čak tri dana i tri noći, jer gosti zbog mećave nisu mogli doći svojim kućama.¹⁷⁴ Mladenki u krilo donose i stavljaju malo dijete – *nakoljenče*. Želja je to da se što prije rodi

¹⁶⁶ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

¹⁶⁷ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁶⁸ ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, nav. dj., str. 27

¹⁶⁹ Isto, str. 28

¹⁷⁰ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁷¹ ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, nav. dj., str. 31

¹⁷² Isto, str. 40

¹⁷³ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁷⁴ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

takvo dijete.¹⁷⁵ O glazbi, odnosno pjesmama koje su se svirale, je teško govoriti. Kazivači se tih dijelova teško mogu sjetiti. Ono čega se kazivač Tomo sjeća jest da se svakome gostu svirala barem jedna pjesma i za to se plaćalo u kovanicama radi šale. Jednom su prilikom svirači rekli gostu: „Fala Marijan na tvojemu daru, takve pare na mostu se daju.“ Mislili su na kovanice, koje se bacaju siromasima koji prose na mostu.¹⁷⁶

Kad bi se svirci odmarali, vrijeme su upotpunjavale različite igre. Mladenci su u neko vrijeme morali ići leći i to uz brojne primjedbe, često i nepristojne. U svatove dolaze i *mačkare*. To su znatiželjnici koji žele vidjeti svatove. Njih se počasti, malo plešu i brzo odu.¹⁷⁷ Ako su mladenci bili bliski maškarama, ostale bi cijelu noć. Kazivači Papoči s radošću pamte svatove na kojima su kao maskirani plesali cijelu noć, a vani im je snijeg zapuhao auto. Dijelom su ga gurali doma, a pred ulazom u selo su se zabili u zapuh i auto ostavili u njemu.¹⁷⁸

Svadbena odjeća variva ovisno o mogućnostima obitelji.¹⁷⁹ Svadbeni vijenac je mladenkin ukras, znak prepoznavanja, ali i zaštita. Simbol je djevojačke nevinosti. Mladenka koja nije zadovoljavala uvjet nevinosti, stavljanjem vijenca na glavu se izlagala javnoj pokudi.¹⁸⁰ Mlada bi imala bijelu haljinu.¹⁸¹

Osim svečane ceremonije svadbe, brak se mogao zasnovati i na druge načine. Primjer toga su različite vrste otmice žene. Dogovorena otmica se teško može nazvati otmicom. Njoj se pribjegavalo u namjeri da se izbjegnu zahtjevne svadbene procedure i trošak.¹⁸² Kazivačica Đurđica se nerado i s tugom prisjeća svoje udaje na sličan način. Bili su siromašni, svekrva je bila vrlo bolesna i kod kuće je bila potrebna ženska ruka. Iako sa samo šesnaest godina, odlučila se udati kod matičara i u crkvi. Prisutni su bili samo svjedoci. Nakon vjenčanja su išli okapati kukuruz, a navečer su pozvali blisku rodbinu, ispekli patku i skromno proslavili.¹⁸³

Mlade snahe su nastojale zadovoljiti očekivanja da budu vrijedne, poslušne te da ugađaju mužu i ostalim članovima nove obitelji. No, kako i danas, i nekada su se razlikovale u naravi

¹⁷⁵ ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, nav. dj., str. 56

¹⁷⁶ Tomo Basilić (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁷⁷ ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, nav. dj., str. 74

¹⁷⁸ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁷⁹ VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, nav. dj., str. 87

¹⁸⁰ VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, nav. dj., str. 81

¹⁸¹ Isto, str. 86

¹⁸² Isto, str. 83

¹⁸³ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

pa je o tome ovisio i njihov odnos prema ukućanima.¹⁸⁴ U domaćinstvu su sve radile, samo im se „kuvača nije davala v ruke“.¹⁸⁵ Mlade snahe su, za razliku od vremena kad su bile djevojke, morale nositi rubac na glavi. Tjedan dana nakon svadbe se išlo u mladenkinu kuću reći ocu je li joj dobro u novoj obitelji. To su bili *zadnjići*. Nakon Drugog svjetskog rata je u mjestu ostalo puno udovica. Iz Zrinskog Topolovca je poginulo 60-70 muškaraca pa su mnoge obitelji nestale.¹⁸⁶

Danas su svadbeni običaji nešto drukčiji i postoje velike različitosti, ovisno o tome što mladenci u svoju ceremoniju žele uključiti, a što ne žele. Vrlo su raznoliki i načini upoznavanja. Kada se odluče vjenčati, obično obitelj, rodbina i prijatelji na različitim radio postajama plate pjesme kojima im žele sretan brak. Okupljanje gostiju se događa odvojeno, kod dviju svadbenih strana. Mladenčeva rodbina dolazi k njemu, a mladenkina u njezinu kuću. Tu je ujedno i početak svadbenog slavlja.¹⁸⁷ Zatim mladenčevi svatovi odlaze po mladenku, a mladenac mladenki donosi svadbeni buket. Svatovi se obično voze u koloni automobilima koji putem trube.¹⁸⁸ Običaji s lažnom mladom su negdje još prisutni, no uglavnom odlaze u zaborav. Nakon što se mlada preda, svi zajedno u koloni idu u crkvu na vjenčanje. Mladenku obično do oltara vodi otac ili pak ide zajedno s budućim mužem. Nakon vjenčanja slijedi fotografiranje i slavlje u restoranu do ranojutarnjih sati. Fotograf i snimatelj prate sve faze svadbe. Odabrana fotografija se umnaža i dijeli gostima kao zahvalnica u trenutku darivanja. Glazbeni sastavi su različiti, ovisno o željama i ukusu mladenaca. Prvi ples mladenaca, rezanje svadbene torte i bacanje mladenkina buketa su važni trenuci koje svi uzvanici prate. Svadbeni buket nije poznat u tradicijskoj svadbi, kao ni podvezica koju s njezinih nogu skida mladenac.¹⁸⁹

¹⁸⁴ VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, nav. dj., str. 82

¹⁸⁵ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁸⁶ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁸⁷ VITEZ, Zorica: *Hrvatski svadbeni običaji*, nav. dj., str. 181

¹⁸⁸ Isto, str. 183

¹⁸⁹ Isto, str. 197

2.4.5. Smrt

Vječni rastanak od članova obitelji, rodbine, prijatelja ili poznanika je obavljen velikom tugom. Stariji su govorili da će u obitelji netko umrijeti, ako blizu kuće otegnuto pijuće ćuk. Nakon smrti osobe, žene pokojnika kupaju i oblače u posmrtno ruho. Za pokojnika su zvonili *rožnji*. Predvečer se skupe rođaci i susjedi te se za njih organizira večera – *karmine*. Svakih sat vremena se moli za pokojnikovu dušu, a posebno u ponoć.¹⁹⁰ Smrt bi se prijavila kod matičara, a mrtvozornik bi ju službeno ustanovio.¹⁹¹ Ukop je dan kasnije u vrijeme koje se dogovori sa svećenikom. Prije sprovoda žene mole krunicu oko pokojnika. Kada dođe svećenik, lijes se iznese na dvorište te se moli. Do groblja se išlo pješice, tek 1970-ih su u upotrebu došla kolica. Vatrogasca su nosili vatrogasci, lovca lovci; nikad pokojnika nije nosio član obitelji.¹⁹² Neki pokojnikov grob uređuju tijekom cijele godine, a za blagdan Svih svetih – *Sesvete* svi uređuju grobove najmilijih.¹⁹³ Svi sveti i Dušni dan su posvećeni upravo pokojnima, no briga i sjećanje na pokojnike su iskazivani gotovo na sve veće blagdane¹⁹⁴, posebice na Uskrs.

¹⁹⁰ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁹¹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁹² Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

¹⁹³ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, nav. dj., str. 83

¹⁹⁴ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 73

2.5. Život zajednice

2.5.1. Izgled imanja

Najstarije kuće su građene na način da se u kalup od dasaka za zidove nabijalo blato pomiješano s pljevom i slamom.¹⁹⁵ Neki su imali kuće zidane ciglom i pokrivene crijepom.¹⁹⁶ Osim kuće, neki su u dvorištu imali staju – *štalu*, sjenik – *štigelj*, svinjac – *koc*, prostor za perad – *kokošernjak*, šupu za drva – *drvarnicu* i koš za pospremanje kukuruza. Podovi su bili zemljani. Ujutro se poškropilo vodom i pomelo. Zimi su, zbog hladnoće, kod nekih u kući spavale patke, krmača s prasadi i kokoš s pilićima. Kad je došla struja, patke su se bojale i jednom su u panici trčale jedna prema drugoj te se potukle.¹⁹⁷

2.5.2. Odijevanje

U bilogorskom kraju je ulogu odjevnog materijala imalo domaće platno, proizvedeno od lana i konoplje. Konoplja je davala različite vrste tkanina, a nekad se miješala s lanom. Kad bi narasla i dozrela, vadili su ju zajedno s korijenom, sjeme i korijen odvojili, a srednji dio koristili za daljnju preradu. Od tog dijela su radili *rukoveti*, njih vezali u snopove i močili u potoku oko tri tjedna. Jednom prilikom je kazivač s prijateljima skakao u vodu niz močenu konoplju pa ju olabavio. Usto je došlo nevrijeme i odnijelo ju niz vodu. Ako se to ne bi dogodilo, nakon močenja se konoplja prostrla i sušila na livadi. Zatim se tukla, pri čemu se suha konoplja potrla na sitnije dijelove, a vlakno koje se dalje koristilo je ostalo cijelo. Ono se potom trlo na trlici pa grebenalo na gredelju i na kraju prelo na kolovratu.¹⁹⁸ Od platna su na tkalačkom stanu – *naredu* nastajali ručnici, stolnjaci itd. To su radile starije žene. Odjeća se prala ručno. Stavila se u *korito* i žene su ga na glavi nosile do potoka ili izvora vode te ručno prale, trle o *korito* i ispirale od domaćeg sapuna kupljenog na sajmu. Takav način pranja se kod nekih zadržao i iza 1990-ih.¹⁹⁹

¹⁹⁵ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo – naši ljudi*, nav. dj., str. 43

¹⁹⁶ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁹⁷ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

¹⁹⁸ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

¹⁹⁹ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

2.5.3. Kućni inventar

U seoskom kućnom inventaru je velik broj predmeta bio izrađen od drva²⁰⁰: štapovi, igračke, vile, grablje – *zubaće*, stolci i stolice, stolovi, kreveti, ormari, klupe, kolijevke – *zipke*, police, škrinje, ormarići, višenamjenska korita, zdjele za miješenje tijesta – *grovače*, daske za rezanje, kuhače, kolje za vinograd, drške sjekire, košare itd.

Pod posoblje u inventaru seoske kuće spadaju: platneni stolnjaci, plahte, jastučnice, vuneni pokrivači, prostirke i ćilimi. Oni služe za svakodnevnu uporabu i kao ukras te su isključivo proizvod domaćega tekstilnog rukotvorstva.²⁰¹ Seljačke su postelje bile opremljene s više jastuka različitih veličina. Ukrašeni dio, koji se obično nalazi na užoj stranici jastuka, mora biti vidljiv kod svečano uređene postelje. Važan dio platnenog posoblja je ručnik, koji osim osnovne funkcije za brisanje, ima i ukrasnu namjenu.²⁰² Uporabni ručnici su imali jednostavne crvene pruge ili su bili bez njih. Često su tkani od grubih niti lana ili konoplje.²⁰³ Ukrasni ručnici su se upotrebljavali u svečanim prilikama. Bili su neizostavan simbol pri ženidbi i smrti, sastavni dio miraza, a na vjenčanju su njima okićeni kumovi. Prilikom pogreba je ručnikom ogrnut križ.²⁰⁴ Ćilimi su nastali za vlastite potrebe od ovčje vune. Služili su kao posteljni pokrivači, njima su se prekrivale klupe, stol, sjedala na kolima, a vješali su ih i na zid uz postelju. Različiti su načini tkanja. Vuna se bojala prirodnim bojama dobivenim iz lišća, plodova ili kore biljaka, a kasnije pomoću industrijski proizvedenih boja.²⁰⁵ Jedan rubac je spretna žena mogla napraviti u jednoj večeri, ali je morala imati pomagača, dok su za ćilim dvije žene morale raditi svaku večer tijekom jednog mjeseca.²⁰⁶

²⁰⁰ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, nav. dj., str. 85

²⁰¹ Isto, str. 73

²⁰² Isto, str. 74

²⁰³ ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo – naši ljudi*, nav. dj., str. 19

²⁰⁴ MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik*, Pučki kalendar Županije Bjelovarsko-bilogorske 1999., Prosvjeta d.d., Bjelovar, 1999., str. 145

²⁰⁵ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, nav. dj., str. 78

²⁰⁶ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

2.5.4. Prehrana

Prehrana je bila vrlo jednostavna i skromna. Najvećim se dijelom sastojala od proizvoda domaćeg poljodjelstva, a samo su se neke namirnice kupovale.²⁰⁷ Bili su to petrolej, sol i šećer.²⁰⁸ Svako je domaćinstvo imalo perad, svinje, krave ili konje. Kokoši su sjedale na jaja tek u travnju pa su kasno imali piliće za klanje.²⁰⁹ Guske su klali za Božić. Muški su kartali i pjevali, dok su žene pomagale jedna drugoj.²¹⁰ Ostalu perad su zaklali netom prije jela, jer ju nisu imali gdje čuvati.²¹¹ Karakteristična je i upotreba zaprške pri kuhanju juha. Umjesto ulja se koristila svinjska mast. Od svinja su pripremali suhomesnate proizvode: šunku, slaninu – špek, krvavice – čurke.²¹² Klalo se jednom godišnje i za sušenje mesa je izrazito važna bila sol, kao i za druge potrebe u kućanstvu. Problem je nastao prije Drugog svjetskog rata, jer su zatvarani Židovi, koji su bili trgovci solju. Za sušenje mesa je bio važan i propuh, jer se u suprotnom meso dinstalo, a ne sušilo na dimu.²¹³ Osim sušenja, meso su čuvali u masti.²¹⁴ Od kravljeg mlijeka su izrađivali svježi sir, vrhnje, sušeni sir pomiješan s paprikom i češnjakom i oblikovan u male stošce – *prgice*; a često su samo u slatko ili kiselo mlijeko umočili kruh i jeli za večeru. Kad je došla mogućnost predati mlijeko mljekari, većina to nije činila.²¹⁵ Sami su izrađivali maslac – *puter*.²¹⁶ Imali su različite vrste voća: jabuke, kruške, šljive; od kojih su kuhali pekmez, a od ostataka se pekla rakija. Ujutro su jeli žgance, prosenu kašu, sir s vrhnjem, ako je netko imao špeka te juhu sa zaprškom, bilo krumpirovu ili prežganu.²¹⁷ Za ručak je često bilo grah varivo kombinirano s kupusom – *zeljem* ili repom, mrkva na juhu, krumpir na juhu i različite vrste kaša. Od kukuruznog brašna sijanog na sitno sito se dobilo brašno za žgance, od srednjeg sita kaša, a sijanjem preko najvećeg sita se dobilo krupno mljevenje za *šrot*, kojim su se hranile životinje.²¹⁸ Za večeru bi jeli ostatke od ručka ili već spomenuto mlijeko s kruhom. Meso se rijetko jelo. Prase od sto kila je valjalo rasporediti na godinu dana. Ipak, za blagdane se ispeklo svinjsko ili meso od peradi – *mladinsko*, jela bi se

²⁰⁷ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 202

²⁰⁸ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²⁰⁹ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²¹⁰ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²¹¹ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²¹² Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²¹³ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²¹⁴ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²¹⁵ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²¹⁶ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²¹⁷ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²¹⁸ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

jaja i hladetina – *mrzletina*.²¹⁹ Nedjeljom se ispekao krumpir u peći i na njemu jaja. Uz salatu je navedeno tvorilo cjelovit i fin obrok.²²⁰ Proizvodili su različite vrste žitarica za jelo: proso – *prova*, ječam, pšenicu, raž i hajdinu. Proizvodnja hajdine – *hajdinske kaše* je bila vrlo komplicirana. Ona se koristila i kao hrana za male piliće, a raž za prekrivanje kuće, vezanje kukuruzovine u snopove i za spaljivanje svinja pri klanju.²²¹ Grah i tikve su sadili po kukuruzu, kao što je već spomenuto.

Brašno su stanovnici Bilogore dobili u zamjenu za žito. Rijeke Velika i Glogovnica su bile izvori energije za pokretanje mlinova.²²² Obitelj Papoči iz Donjeg Maslarca je imala vodenicu na rijeci Velika. Bio je to seoski mlin, kojeg je obitelj kupila i nadogradila. Za brašno su uzimali *ušur* od deset posto, a kašu na pola, jer je bila puna pljeve pa je puno otpalo.²²³ Kako su vode, zbog brane bile visoke, većina je ljudi znala plivati. Sezona plivanja je trajala od blagdana sv. Petra i Pavla do Velike Gospe. Sva proizvedena hrana je bila zdrava i ekološka, jer špricanje nije postojalo. Vinograd se špricao samo modrom galicom.²²⁴

2.5.5. Briga za selo

Svako selo je imalo starješinu. On je trebao biti komunikativna osoba koja se brinula za potrebe sela i selo ga je plaćalo.²²⁵ Bio je zadužen za komunikaciju između vlasti i mještana. Pozivao je mještane na radove koje su morali zajedno napraviti. Tako su, primjerice, na prijelazu 1967. na 1968. godinu gradili cestu između Zrinskog Topolovca i Povelića i sve kopali ručno.²²⁶ Subotom je išao po obavijest, koja se u nedjelju čitala pred svim mještanima.²²⁷

2.5.6. Promjene nakon Drugog svjetskog rata

Nakon Drugoga svjetskog rata revolucionarnost novoga poretka se očitovala u razaranju dotadašnjega sustava vrijednosti. Kolektivizacija sela prema sovjetskom uzoru nije uspjela. Odnos vlasti prema vjeri i vjerničkom životu brojnim kontrolama i zabranama je postupno

²¹⁹ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²²⁰ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²²¹ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²²² ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo – naši ljudi*, nav. dj., str. 67

²²³ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²²⁴ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²²⁵ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²²⁶ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²²⁷ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

razarao moralni sustav. Nastavljeno je intenzivirano kulturno strujanje s jugoistoka te proces napuštanja tradicijske seoske kulture. Napušten je kućni uzgoj lana i konoplje pa se počela nositi kupovna odjeća. Uvođenje električne struje je omogućilo uporabu novih kućanskih aparata, primjerice radija i televizije. U sedamdesetim godinama dvadesetog stoljeća je omogućen odlazak na rad u inozemstvo. Novac se nije smio ulagati u nešto profitabilno, već se ulagao u traktore, osobna vozila i velike stambene kuće. Nove promjene su donijela zbivanja nakon osamostaljivanja Hrvatske i oslobađanja od totalitarne ideologije. Život na selu se morao nanovo kultivirati.²²⁸

2.5.7. Igre

Igre su bile sastavni dio života. Kao mala, djeca su od blata radila srca i igrala se s njima. Od bazge su izrađivali krave, a od šaša pleli stolice.²²⁹ Djeca i odrasli su se igrali čuvajući stoku na paši, o praznicima i blagdanima, u dugim zimskim večerima, na svadbama, čehanju perja i drugim okupljanjima. Zapisivač ostavštine predaka bilogorskog kraja Antun Toni Šramek napominje da tim igrama nije bio primaran natjecateljsko-pobjednički karakter, već se igralo najviše radi zabave ili bistenja uma.²³⁰ Zimi su se sanjkali i grudali. Skije ili sanjke su sami kod kuće izrađivali.²³¹ Za ljepšeg vremena su *delali dućane* – uz ogradu, da nikome ne smetaju su napravili trgovine pa trgovali laticama cvijeća, izrađivali bombone od kukuruzovine, bojali ih bojama dobivenim iz latica, krali ptičja jaja pa i njih prodavali itd. Kasnije su predmet igre postale sličice poznatih nogometaša, špekule, a kazivač Marijan živo pamti i izradu kubure. Prvo su ukrali dio vodovodne cijevi, u nju „nabili patronu od lovačke puške“, no tako napravljena kubura nije pukla naprijed, već iza i jedan je mladić ostao bez uha. Kad su se nakon nekog vremena opet odlučili napraviti kuburu, sastojala se od cijevi, udarne igle, šibice, žice, drvenog kundaka i baruta ukradenog djedu ili ocu. Jednom je prilikom naišao mladićev otac, u strahu je kuburu stavio u džep, no ona je u igri pukla i tri metalne kuglice su mu se zabile u nogu te je neko vrijeme imao gips.²³² Kokoši bi podijelili na ustaše i partizane i natjerali ih po dvorištu. Kladili su se, igrali skrivača i graničara. *Štrkanje* s novcima se igra tako što se na zemlji napravi rupica i u nju se *štrkaju* novci. Tko prvi pogodi rupicu, njegovi su svi skupljeni novci. Na paši s kravama su se djeca igrala

²²⁸ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, nav. dj., str. 34

²²⁹ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²³⁰ ŠRAMEK, Antun Toni: *Stare igre Svetoga Ivana Žabna i okolice*, Općina Sveti Ivan Žabno, Sveti Ivan Žabno, 1999., str. 5

²³¹ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²³² Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

šaljanja i *lovača*.²³³ Za *šaljanje* je potreban kotur ili *šalja* i palica. Dvojica igrača su palicom gurali kotur jedan prema drugome, sve dok ne bi pao na zemlju. Pritom su morali paziti da ne ozlijede jedan drugog.²³⁴ Igra *lovača* kreće brojalicom, nakon koje se sudionici rastrče po livadi, a lovac ih lovi. Ako nekog dotakne, on je ulovljen, no drugi slobodni igrač ga može dodiranjem osloboditi. Igra traje sve dok svi igrači nisu ulovljeni. Za igru *diplica* su se igrači u parovima posložili u krug, a vođa je s ručnikom hodao oko njih. Jednog bi para upitao voli li on svojega *diplica*. Ako je odgovor bio potvrđan, morali su se poljubiti, a u suprotnom slučaju je sudionik morao reći koga voli i trčati do njega, a istovremeno ga je vođa igre tukao ručnikom.²³⁵

2.5.8. Ples

Folklorni plesovi su odraz povijesnih, društveno-gospodarskih i kulturnih osobitosti pojedinoga kraja. Svako veće okupljanje zajednice je pratio i ples tijekom kojega bi se ljudi bolje upoznali i družili.²³⁶ Kolo je kružni oblik plesa u kojem plesači slijede jedan drugoga po kružnici. Smatra se da je to najstariji oblik plesa s istaknutom potrebom da se izrazi zajedništvo.²³⁷ Ivan Ivančan i Zvonimir Lovrenčević su za potrebe svoje knjige *Narodni plesovi Hrvatske 3* zabilježili čak 96 kola i plesova koji su se plesali u bilogorskom kraju. Naglasili su, pritom, da u tom kraju postoji velika ljubav prema plesovima, premda ih se mnogo i zaboravilo, ali su ostale njihove melodije i pjesme koje su ih pratile.²³⁸ Rado su se plesali i plesovi u paru: *dvokorak*, *drmeš*²³⁹, bečki i engleski valcer.²⁴⁰ Tijekom svog radnog vijeka u Zrinskom Topolovcu, učiteljica Gordana Matunci, neumorna sakupljačica i njegovateljica bilogorskih tradicijskih plesova i napjeva, vodila je pjevačku i dramsku skupinu, a kasnije i Kulturno umjetničko društvo.²⁴¹ Plesa ne bi bilo bez glazbe. Ona je utkana u život svake zajednice. Dio je običaja i obreda, ali se izvodi i tijekom javnih svečanosti ili prati radnu svakodnevicu ljudi.²⁴² Često su se organizirale seoske zabave zvane *bali*. Organizirane su na blagdane poput *Štefanja* ili Svijećnice, ali i ovisno o blagdanima svetaca

²³³ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²³⁴ MATUNCI, Gordana, MATUNCI, Juraj: *Djeca se šale*, Dječje igre Bilogore, nav. dj., str. 86

²³⁵ Isto, str. 82

²³⁶ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 222

²³⁷ Isto, str. 230

²³⁸ IVANČAN, Ivan, LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Narodni plesovi Hrvatske 3*, nav. dj., str. 70

²³⁹ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 269

²⁴⁰ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁴¹ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²⁴² VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 269

zaštitnika pojedinih sela.²⁴³ Često je bilo vina i kolača, a najvažnija stvar su bili glazba i ples.²⁴⁴ Organizirani su u kućama ili u sjenicima – *stagljima*. Organizator je često bilo vatrogasno društvo. Oni bi pripremili igrokaz i prodavali pivo, vino i likere te pozvali *svirce*. Glavni glazbeni instrumenti su bili harmonika, gitara – *bugarija*, bajs i gusle. Sve su to bili samouki svirači željni veselja i pjesme.²⁴⁵ Svako selo je imalo dva-tri glazbena sastava pa nije bilo problem naći svirače.²⁴⁶

2.5.9. *Kramovi*

Ljudi su se posebno veselili proslavama mjesnih blagdana ili zaštitnika mjesta. *Kramovi* su se održavali u cintoru crkve. Unutar cintora bi bila postavljena prodajna mjesta i svirala je glazba. U Zrinski Topolovac su na proslavu blagdana Imena Marijina i sv. Mihaela arkandela u rujnu dolazili hodočasnici sa svih strana. Postojali su kraći putovi i uglavnom su hodali uz kućne ograde, ne bi li na *kram* došli u čistim cipelama. Za zabave je bila potrebna dozvola i one su navečer organizirane ispred općine. Dozvola je bila potrebna jer su Crkva i država bile u raskoraku. Nova godina je bila državni praznik, na Uskrs su vjernici išli u crkvu jer je bio nedjeljom, ali se sve moralo održavati unutar crkvenog prostora. Za državne praznike poput Prvog maja, Dana Republike²⁴⁷ ili već spomenute Nove godine su lako dobili dozvolu za održavanje zabave. Koliko su bili u mogućnosti, zajedničkim snagama su gradili domove u selima, da imaju gdje održavati zabave.²⁴⁸ Kazivači tvrde da je više ljudi išlo u crkvu, nego danas. Po dolasku iz crkve se pozdravljalo: „Del svete meše:“, a odgovorilo se: „Fala.“

2.5.10. *Čejanje perja*

Duge zimske večeri su pozivale na druženje i zajednički rad, da se iskoristi vrijeme. Ako je u kući bilo više kćeri, trebalo je više perja.²⁴⁹ Ono se čehalo – *čejalo*, odnosno odvajao meki od grubog dijela pera, nakon klanja gusaka, obično nakon Božića. Guščje perje je bilo najlakše i najpogodnije za punjenje posteljine. Žene bi odrađivale glavni dio posla, a muševci su se kartali, ložili peć, nudili pićem.²⁵⁰ Monotonost posla je poticala i duhovnu aktivnost

²⁴³ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²⁴⁴ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²⁴⁵ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁴⁶ Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²⁴⁷ Praznik rada u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (29.11.)

²⁴⁸ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²⁴⁹ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²⁵⁰ Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

ljudi²⁵¹ pa su nerijetko zapjevali.²⁵² U Drugom svjetskom ratu su uništene blazine, bilo je manje peradi i više selidbi ljudi.²⁵³

2.5.11. Vjeronja

Vjeronja u mitološka bića je vrlo živo još od 19. stoljeća i prije.²⁵⁴ Baba Roga je mitsko biće kojim se plašilo malu djecu. Kad bi majci dodijala zloća djeteta, samo bi dijete zastrašila da će doći Baba Roga i ono bi utihnulo.²⁵⁵ U obiteljima kazivača, osim obitelji Papoči, se nije vjerovalo u priče o nadnaravnim bićima i pojavama. Kazivač Viktor priča da je više puta vidio *svećarce*. Opisuje ih kao svjetlo u livadama, koje bi se brzo kretalo, kao da vozi bicikl. Nekad bi se ljudima popeli na kola tako da su konji jedva vukli i nisu htjeli sići dolje, dok ih ne bi opsovali. Čuli su priče da su ljudi viđali pokojne. Jedan mještani je više puta pričao da je vidio ženu u bjelini kako hoda ispred njega. Žurio je za njom, jer je mislio da ju poznaje. Ona nije htjela stati, ali ju je ulovio, okrenuo i htio poljubiti, a ona mu je pokazala bijele zube. Za jednu obitelj u selu se pričalo da ima vruga na tavanu. Vjerovalo se u coprnice i vračeve.²⁵⁶ Također, vjerovalo se u uroke, odnosno da se nekomu ili nečemu može naškoditi pogledom i željom ili u kombinaciji s izgovorenim riječima.²⁵⁷ Može ureći i dobar čovjek, nesvjesno. Primjerice, ako je netko pohvalio ljepotu teleta, neke druge mlade životinje ili djeteta, stariji bi odmah rekli: „Uh, naj ga vreći!“ Jedan stariji čovjek u mjestu Sredice je bio vrač. Jedna žena je počela naglo mršavjeti i slabjeti. Muž je, na vračev nagovor, morao sakupiti mrvice sijena – *sejinje* iz devet *parmi*, vodu iz devet bunara, mrvlje s devet drvenjaka, triput sakupiti travu s tromede i s groblja te iščupati travu ispod raspela. Dok je vadio vodu iz jednog bunara, od zdenca do kuće se stalno šetao crni mačak. Sve sakupljeno je vrač kuhao i žena je ozdravila. Vjerovalo se da je jednom bračnom paru netko napakostio te je žena odjednom počela mrziti muža. U ormaru su našli njegovu izrezanu košulju pa su se morali obratiti vraču, ne bi li ih izliječio. I jest.²⁵⁸

²⁵¹ VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, nav. dj., str. 270

²⁵² Tomo Basili (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.

²⁵³ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²⁵⁴ BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja: *Narodna umjetnost*, Godišnjak Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, Knjiga 7, Odjel za grafičku djelatnost, Zagreb, 1969. – 1970., str. 72

²⁵⁵ Isto, str. 92

²⁵⁶ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁵⁷ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, nav. dj., str.

480

²⁵⁸ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

Osim mitoloških bića, vjerovalo se u simboličnu moć duge. Njezina modra boja je simbol vegetacije, žuta plodnosti žita, a crvena je simbol vina. Koja je boja bila jača, toga bi te godine bilo u izobilju.²⁵⁹ Puno puta bi mi baka i prabaka rekle, kad bi se srele u noći na hodniku, da sam „kaj mračnjak“. Gordana Matunci navodi da se nekad vjerovalo da hodanje po noći donosi nesreću, bolest, mrak i zlo.²⁶⁰

2.5.12. Poslovice, izreke, zagonetke, nadimci

Kulturna tradicija bilo kojeg naroda se prepoznaje u velikoj uporabi poslovičnoga blaga. Paremiološki izričaj pokriva sve što je prethodno kao govorna kategorija bilo u iskustvu. Ono što poslovice potvrđuje kao životnu istinu jest njezino dugovječno trajanje s istim ili približno istim smislom i značenjem za čovjeka.²⁶¹ Poslovične izričaje je potaknuo stvarni život i životne vrednote koje su se životom prihvatile i do kojih su Hrvati držali.²⁶² Osim toga, izreke, poslovice i zagonetke služe da bismo bolje istaknuli svoje misli i slikovitije obrazložili što želimo reći. One su se prenosile u narodu od starijih na mlađe.²⁶³ Zanimljivo je da se njima više služe stariji, nego mlađi; često kako bi poučili mlađe određenom ponašanju ili moralu.²⁶⁴ Neke poslovice su: „Čuvaj to k'o oko v glave.“ (nešto je vrlo vrijedno), „Z ove kože nikam.“ (ne možemo van iz svojega tijela), „Martin v Zagreb, Martin 'zagreba.“ (netko je išao negdje, ali nije ništa obavio), „Svetlo k'o v Betlehemu.“ (svjetlo svijetli previše i nepotrebno), „Spremaš se k'o vlaška mlada.“ (netko se jako dugo sprema), „Gluv k'o top.“ (jako gluh), „Spi k'o gluva svinja.“ (spava vrlo čvrstim snom), „Raste kaj konoplja.“ (raste vrlo brzo), „Melje utaman.“ (nepotrebno i previše priča), „Smrdiš kaj futlač.“ (netko ima vrlo neugodan miris), Takve je fajte.“ (ima loše odlike obitelji iz koje dolazi), „Sveta Kata, sneg na vrata.“ (blagdanom se najavljuje zima).²⁶⁵

Zagonetka je mala literarna forma dvodijelne strukture. Karakterizira ju umješno postavljeno pitanje na koje se traži odgovor.²⁶⁶ Neke zagonetke koje su dio i mojeg djetinjstva su: „Četiri brata jedan drugoga love, a nemru se vloviti. – Kola“, „Malo crno gingavo, veliku kladu

²⁵⁹ MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, nav. dj., str. 471

²⁶⁰ MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik*, Pučki kalendar Županije Bjelovarsko-bilogorske 1999., nav. dj., str. 21

²⁶¹ BOTICA, Stipe: *Lijepa naša baština: književno antropološke teme*, nav. dj., str. 96

²⁶² Isto, str. 97

²⁶³ ŠRAMEK, Antun Toni: *Kak' bi naši stari rekli: izreke i poslovice koje su se koristile u Svetom Ivanu Žabnu i okolici u svakodnevnom životu i međusobnim razgovorima*, KUD „Tomislav“, Sveti Ivan Žabno, 2008., str. 6

²⁶⁴ Isto, str. 7

²⁶⁵ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁶⁶ BOTICA, Stipe: *Povijest hrvatske usmene književnosti*, nav. dj., str. 500

digalo. – Buva“, „Čerevo na čerevo, klin, prelo. – Čovjek koji vadi vino“²⁶⁷, „Na tavan ide i za sobom žrt vuče. – Mačka“, „Puna škola đaka, a od nikud vrata. – Tikva“, „Ide ide, a nikad ne dojde. – Vura“, „Cela šuma namokne, samo čet'ri pruta ne. – Krava“²⁶⁸

Ljudi su oduvijek bili skloni govoriti o osobinama, karakternim i fizičkim.²⁶⁹ U Donjem Maslarcu je postojao djed Torjan, koji je po cijele dane sjedio ispred kuće, promatrao prolaznike i smišljao im nadimke. Gotovo svaki mještananin je imao svoj nadimak, koji je u govoru ostao tijekom njegovog života, a i kasnije u imenu obitelji. I danas će se reći da nam u goste dolaze kumi od Abuša, premda je on sam pokojni. Osim Abuša, u selu su živjeli: Đoro, Črček, Sedi, Janko, Mutan, Šlota, Turčin i Dever, za čije nadimke kazivač ne zna značenja. Kicuš je dobio nadimak po tome što se volio sređivati i uvijek je bio uredno počešljan, Lictar je hodao „k'o da mesi lic'tarske kolače“, Šuka je bio Šukino vanbračno dijete pa su i njega tako prozvali, a Pintar je bio bačvar.²⁷⁰

²⁶⁷ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁶⁸ Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

²⁶⁹ ŠRAMEK, Antun Toni: *Kak' bi naši stari rekli: izreke i poslovice koje su se koristile u Svetom Ivanu Žabnu i okolici u svakodnevnom životu i međusobnim razgovorima*, nav. dj., str. 95

²⁷⁰ Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

3. ZAKLJUČAK

Skice iz života žitelja bilogorskog kraja su kao dijelovi velikog i osebnog vitraja. U njima je pomoću usmene predaje i brojne etnološke i folklorističke literature oslikan život predaka druge polovice dvadesetog stoljeća, njihovo znanje i sposobnosti, nadahnuće i umjetnost, njihova marljivost, strpljivost, odanost tradiciji. Tu je vjera, njihova briga o djeci i unucima, šum vodenica, mlinova, miris svježeg brašna, tek ispečenog kruha. U ušima kazivača, ali i onih koji će pročitati ove riječi odzvanjaju pjesme rodni jeseni, umornih, ali veselih radnika, smijeh na pašnjacima razigrane djece. Život je bio drukčiji. Ustajalo se u zoru i odlazilo na polje. Odmaralo se za najveće žege pa nastavljalo u smiraj dana. Vrijeme se mjerilo od sveca do sveca. Poslije zime se čekao Uskrs pa ljeto, rodna jesen, Ime Marije, *Martinje*, Sveta Kata i opet zima i bijeli Božić. Kazivač Magulec je težinu života sažeo u nekoliko riječi: „Kak' je 'ko imal, tak' je klimal.“²⁷¹ Drugi kazivač dodaje da svako vrijeme ima svoje i da ga treba znati živjeti.²⁷² Danas se živi drukčije. Postepeno se gube starinski običaji i njihov svakodnevni način života. Novo treba prihvaćati, ali ne bezuvjetno. Kao što su generacije prije nas sačuvale duh suživota s prirodom i tradicijom, na nama je tu baštinu njegovati, istraživati i čuvati. Jer sve dok bilo kuca – živi čovjek. Hrvatska ima Bilogoru!²⁷³

²⁷¹ Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.

²⁷² Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.

²⁷³ MATUNCI, Gordana Marta: *Božić – poticaj za izgradnju boljeg svijeta*, nav. dj., str. 246

4. POPIS LITERATURE

1. BELAJ, Vitomir: *Hod kroz godinu*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
2. BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja: *Narodna umjetnost*, Godišnjak Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, Knjiga 7, Odjel za grafičku djelatnost, Zagreb, 1969. – 1970.
3. BOTICA, Stipe: *Lijepa naša baština: književno antropološke teme*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
4. BOTICA, Stipe: *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
5. ČAPO ŽMEGAČ, Jasna: *Hrvatski uskrсни običaji*, Golden marketing, Zagreb, 1997.
6. GAVAZZI, Milovan: *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991.
7. IVANČAN, Ivan, LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Narodni plesovi Hrvatske 3*, Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1969.
8. LOVRENČEVIĆ, Zvonimir: *Folklorna glazba Bilogore*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2012.
9. LOVRENČEVIĆ, Zvonko: *Bilogorci u poslovicama*, JAZU, Izdavački zavod JAZU, Zagreb, 1971.
10. LOZICA, Ivan: *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb, 1997.
11. MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik*, Pučki kalendar Županije Bjelovarsko-bilogorske 1999., Prosvjeta d.d., Bjelovar, 1999.
12. MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik, Božić*, Tiskara Horvat, Bjelovar/Veliko Trojstvo, 2012.
13. MATUNCI, Gordana: *Bilogorski običajnik*, Pučki kalendar Županije Bjelovarsko-bilogorske 1998., Prosvjeta d.d., Bjelovar, 1998.
14. MATUNCI, Gordana Marta: *Božić – poticaj za izgradnju boljeg svijeta*, Matica Hrvatska, Ogranak Čakovec, Čakovec, 2006.
15. MATUNCI, Gordana, MATUNCI, Juraj: *Djeca se šale*, Dječje igre Bilogore, Tiskara Horvat, Veliko Trojstvo, 2010.
16. MURAJ, Aleksandra, VITEZ, Zorica: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Galerija Klovićevi dvori, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 2001.

17. OBAD, Željko: *Pisanica: hrvatski uskrсни običaji*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, Tiskara Varteks, Varaždin, 1993.
18. RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja: *Knjiga o Božiću: etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, August Cesarec, Zagreb, 1992.
19. RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja: *Ulice moga grada: antropologija domaćeg terena*, Čigoja štampa, Beograd, 2000.
20. STRADLING, Robert: *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Srednja Europa, Zagreb, 2003.
21. ŠRAMEK, Antun Toni: *Al je l'jepo u svatovi biti: stari svatovski običaji Svetog Ivana Žabna i okolice*, Općina, Sveti Ivan Žabno, 2003.
22. ŠRAMEK, Antun Toni: *Kak' bi naši stari rekli: izreke i poslovice koje su se koristile u Svetom Ivanu Žabnu i okolici u svakodnevnom životu i međusobnim razgovorima*, KUD „Tomislav“, Sveti Ivan Žabno, 2008.
23. ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo – naši ljudi*, Općina Sveti Ivan Žabno, Sveti Ivan Žabno, 1994.
24. ŠRAMEK, Antun Toni: *Naše selo, naši ljudi 2*, Bogadigrafika, Bjelovar, 2015.
25. ŠRAMEK, Antun Toni: *Stare igre Svetoga Ivana Žabna i okolice*, Općina Sveti Ivan Žabno, Sveti Ivan Žabno, 1999.
26. VITEZ, Zorica: *Hrvatske žetvene tradicije dvadesetog stoljeća*, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2002.
27. VITEZ, Zorica: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016.
28. VITEZ, Zorica: *Hrvatski svadbeni običaji*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
29. VITEZ, Zorica: *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 1996.
30. VITEZ, Zorica: *Na dobro nam Božić dojde: hrvatske tradicijske božićne pjesme*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2002.

5. POPIS IZVORA

31. Đurđica Papoči (rođ. Krnjak, 1947.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.
32. Marijan Turčić (1949.), razgovor vođen u Šostaričkom Selu (Zrinski Topolovac), 2. svibnja 2017.
33. Stjepan Magulec (1936.), razgovor vođen na Turskom Bregu (Zrinski Topolovac), 20. prosinca 2016.
34. Tomo Basilj (1952.), razgovor vođen u Križevcima, 2. svibnja 2017.
35. Viktor Papoči (1940.), razgovor vođen u Donjem Maslarcu, 9. lipnja 2017.

6. PRILOZI

36. Obiteljski album obitelji Papoči

37. Obiteljski album obitelji Turčić

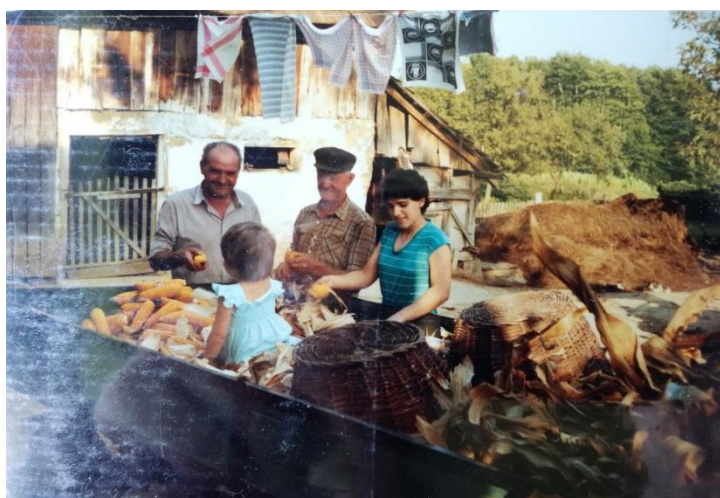
38. Zvučni zapisi

Slika 1: Maškare – *mačkare*

Slika 2: Vršidba – *vršenje*

Slika 4: Čišćenje kukuruza – *lužđenje*

Slika 5: Konji kao prijevozno sredstvo

Slika 6: Druženje za božićne dane

Slika 7: Način odijevanja

Slika 8: Hranjenje peradi

Slika 9: Uvođenje motorizacije

Slika 10: Dječji krevetići – zipke

Slika 11: Dijete

Slika 12: Učenci u osnovnoj školi

Slika 13: Vojnik

Slika 14: Svadba – svati

Slika 15: Vjenčanje

Slika 16: Mlada domaćica

Slika 17: Sprovod